

ДОЛАЮЧИ РОЗЛОМИ – 2:

РОЗШИРЕННЯ ПРОСТОРІВ МИРОТВОРЕННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

(АНАЛІТИЧНІ ЗАПИСКИ НА ПОЛЯХ)

Стрий-2017
ТОВ «Видавничий дім «Укрпол»

УДК 316.-054.73:572.028](477)
ББК С73 (4Укр)+С55(4Укр)

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту народознавства
НАН України (протокол №11 від 24 жовтня 2017 р.)*

Рецензенти:

Лепський М.А. доктор філософських наук, професор, декан факультету соціології та управління Запорізького національного університету
Балагутрак М.П. кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України

Д64 Долаючи розломи-2: розширення просторів миротворення в територіальних громадах України (аналітичні записки на полях) /
За ред. О. Іванкової-Стецюк, Г. Селешука; Карітас України. – Стрий:
ТОВ «Видавничий дім «Укрпол»», 2017. – 64 с.
ISBN 978-966-8955-71-6

Видання є другою книгою серії «Долаючи розломи», присвяченої оцінюванню перспектив впливу Міжнародного благодійного фонду Карітас України на інтенсифікацію процесів інтеграції ВПО та приймаючого їх середовища. Представлено аналітичні матеріали за 7-ма фокус-груповими інтерв'ю, проведених в середовищах осіб, які здійснюють соціальне служіння в територіальних громадах Запоріжжя, Краматорська, Дніпра, Києва та Дрогобича. Проаналізовано виклики та перспективи розбудови Миру в Україні.

Авторський колектив:

Розробка концепції видання: Оксана Іванкова-Стецюк, Ксенія Буханець, Григорій Селешук
Автор тексту: Оксана Іванкова-Стецюк, *передмова* – Андрій Васькович
Світлини: Валентин Бебік, Ірене Броз, Олег Чабаненко
Фокус-групові інтерв'ю: Оксана Іванкова-Стецюк (методологія, модерування, аналіз), Ганна Гоменюк (проектний менеджмент)
Організаційне забезпечення, інформаційний супровід та світлини в соціальних мережах: Благодійний фонд Карітас Донецьк у Дніпрі, Благодійний фонд Карітас Запоріжжя, Благодійний фонд Карітас Київ, Благодійний фонд Карітас Краматорськ, Благодійний фонд Карітас Самбірсько-Дрогобицької Єпархії УГКЦ

*Здійснено за підтримки Карітас Німеччини та Федерального міністерства
закордонних справ Німеччини в рамках проекту «Об'єднуючи людей заради миру»*

Керівництво проектом: Григорій Селешук
Консультування: Моніка Розенбаум
Літературне редагування та коректура: Надія Селешук
Дизайн та верстка: Анна Кондрасюк та Михайло Марко

ISBN 978-966-8955-71-6

© «Видавничий дім «Укрпол»», 2017
© Карітас України, 2017

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
МЕТОДОЛОГІЧНІ РЕМАРКИ:	
<i>Алгоритми аналізу даних групових інтерв'ю у вивченні процесів миротворення</i>	<i>7</i>
ПРОСТОРИ МИРОТВОРЕННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ: ЛІНІЇ РОЗЛОМІВ, МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ, ВЕКТОРИ РОЗШИРЕННЯ	13
<i>Аналітична записка 1:</i>	
<i>Носії суперечностей в територіальних громадах: лінії розломів</i>	<i>13</i>
<i>Аналітична записка 2:</i>	
<i>Вимушені переселення: актуальні моделі та виклики інтеграції</i>	<i>29</i>
<i>Аналітична записка 3:</i>	
<i>На шляху до розбудови Миру: зрозуміти інших</i>	<i>46</i>
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	61

ВСТУПНЕ СЛОВО

Збройний конфлікт на Сході України спровокував величезну гуманітарну кризу, чи не найбільшу в Європі після Другої світової війни. Самі цифри показують величину цієї кризи: 1 млн. 700 тис. внутрішньо переселених осіб (надалі, ВПО). Це є люди, частина з яких потребувала і потребуватиме довготривалої допомоги. Тому, починаючи з 2014 р. МБФ «Карітас України» (надалі, Карітас) працює і й надалі працюватиме в тих напрямках, які відповідають потребам ВПО на сьогодні. Перший – це *гуманітарна допомога* (забезпечення основних потреб – житла, харчів, ліків, одягу). Другий напрямок – це так звані *livelyhood*-проекти, направлені на підтримку ВПО, для того щоб люди знайшли роботу, відкрили своє підприємство. Ця допомога є для нас зараз пріоритетною, тому що люди, які відкривають свої підприємства, мають змогу створювати додаткові робочі місця і тим самим зменшують число потребуючих гуманітарної допомоги. І третій, дуже важливий напрямок, це *проекти з надання психосоціальної допомоги* для травмованих людей, які, внаслідок конфлікту на Сході України, пережили бомбардування, втрати, насильство.

Прагнучи надавати допомогу людям там, де є найбільша в цьому потреба, і у тих сферах, в яких Карітас має найбільше досвіду і фахових знань, з початку гуманітарної кризи в Україні Карітас значно виріс організаційно та географічно розширив свою проектну діяльність у східних регіонах країни. Тому перед керівництвом організації постала необхідність структуризації процесів, приведення усієї роботи у відповідність до єдиних стандартів та створення стратегії, яка буде відповідати викликам сьогодення, а також розвиток нових проектних напрямів, серед яких – розбудова Миру.

Знаючи про програми Карітасу з підтримки переселенців, люди нас запитують: наскільки актуальними є ризики виникнення ситуацій, коли бенефіціарії наших проектів стають залежними від нашої допомоги і перестають докладати зусиль, щоб самим намагатися змінити своє життя на краще? І чи не викликає це

негативних реакцій і чи не стає чинником зростання напруги в громадах, які приймають переселенців? На це можна відповісти так.

Карітас допомагає не лише переселенцям, але й іншим людям в потребі. Бо всі люди, які мають потреби, але не можуть дати з ними ради, мають таку допомогу отримати. Часто це люди, які знаходяться в дуже важкому емоційному стані, який їм не дозволяє нічого робити, тож вони, принаймні якийсь час, мають бути кимось забезпечені. Тобто тут не стоїть питання, скажімо, що вони «не хочуть» працювати. Вони просто не можуть цього робити. Через це й слід створювати відповідні системи соціального захисту, і не лише державного, але й з боку гуманітарних структур, які мають спочатку допомогти людям, а потім посприяти тому, щоб вони «встали на ноги» та включились у процеси миротворення в своїх територіальних громадах. На цьому шляху ми раді вітати наших партнерів, в Україні й поза її межами, зокрема, готові поділитись нашим досвідом та найкращими практиками у сфері допомоги внутрішньо переміщеним особам за міжнародними стандартами Карітасу та їх інтеграції в нові середовища.

Карітас й надалі намагатиметься доносити до людей думку про цінність абсолютно кожної людини в потребі, про актуальність пошуку шляхів прийняття інших і нарешті – про важливість й цінність Миру, навіть в умовах війни, та розширення просторів миротворення.

Андрій Васькович,
Президент Міжнародного благодійного фонду
«Карітас України»

МЕТОДОЛОГІЧНІ РЕМАРКИ:

Алгоритми аналізу даних фокус-групових інтерв'ю у вивченні процесів миротворення

У практиці соціального служіння часто виникають ситуації, які потребують не лише швидкого реагування на рівні забезпечення базових потреб людей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, але й вибудовування довготривалих перспектив реагування на соціальні виклики. У вибудовуванні таких стратегій використовують різні форми командної взаємодії, з опорою на результати поглибленого аналізу різних сторін об'єкта реальної та / або гіпотетичної соціальної допомоги. Здійснення аналізу в цьому разі аж ніяк не є тим, що має своїм наслідком отримання «пасивного знання» через формальне «споглядання» (на рівні абстрактного теоретизування) тих чи інших суспільних станів та соціальних проблем. Натомість *формується перспектива впливу на суспільство через вибудовування відповідної системи знань*¹. Інакше кажучи, йдеться про *аналіз тих чи інших закономірностей, виявлених аналітично, результати якого дають можливість практиками соціального служіння не лише адекватно реагувати на ті ситуації, які вже мають місце у формі набору кейсів, але й належно підготуватись до можливого виникнення нових тенденцій*. В такому разі ми уже не просто тримаємо ті чи інші ситуації на контролі, але й змушуємо їх набувати бажаних характеристик, а за потреби – змінювати їх у відповідності до наших ціннісних пріоритетів – **миру, безпеки та поваги до людини**.

Для забезпечення своїх соціальних потреб індивіди можуть використовувати різні механізми, які часто є латентними. Такі процеси складно піддаються операціоналізації та статистичному оцінюванню; їх неможливо ідентифікувати без урахування суб'єктивної інтерпретації власного життєвого досвіду самими учасниками таких процесів та без «дешифрування» культурних

¹ Скиннер Б. Ф. Наука и человеческое поведение; пер. с англ. Новосибирск, 2017. С.20.

кодів, які організують та структурують подію². Це зумовлює потребу у пошуку «методологічного стилю» у їх вивченні, який би не лише вимірював «об'єктивні» показники, але й дозволяв надавати «голос» безпосереднім учасникам подій, які вивчаються та інтерпретуються³. Останнє вважають особливо доцільним у випадках, коли до поля зору дослідника потрапляють нові, щойно народжені явища і процеси, зокрема, ті, які в останні декілька років відбуваються в територіальних громадах-рецепієнтах ВПО. Життєвий цикл таких процесів (включно з тими, які швидко зникають, є перехідними, і для яких характерні несформованість внутрішніх і зовнішніх зв'язків, їх стохастичний і випадковий характер) в історичному плані може бути коротким, однак, їхній вплив на подальші події – великим і вагомим⁴.

Як і у вивченні більшості досліджуваних людських проблем нашого суспільства, в дослідженні процесів миротворення, домінуючим є соціальний аспект. Інакше кажучи, людей можна зрозуміти або через їх взаємовідносини один з одним, або через їх власний зміст як індивідуумів. Метод індивідуального інтерв'ю за певних умов може звести до мінімуму дію першого чинника, змушуючи інформатора вдивлятися в себе. Натомість групи забезпечують соціальний контакт.

Тому у дослідженнях, присвячених вивченню механізмів взаємодії людей та ідей, цей аспект стає особливо важливим⁵, а група, створена для проведення такого роду інтерв'ю, трактується як штучна модель певного соціуму. В ході розмови відбувається постійна взаємодія кожного індивіда з іншими учасниками фокус-групи; водночас кожен її учасник спостерігає й вислуховує інших людей, які взаємодіють між собою.

² Костенко Н. З приводу спостереження за примхами культури / Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2014, №4. С.113-132.

³ Plummen K. Documents of Life 2: An invitation to A Critical Humanism. SAGE Publications Ltd; 2nd edition (March 20, 2001). 320 ps.

⁴ Подшивалкіна В. З приводу застосування якісних методів у соціології / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2008, № 4. С. 205-206.

⁵ Белановский С. А. Метод фокус-груп. М., Никколо-Медиа, 2001. С.34-51.

Мал. 1. Група як джерело інформації та штучна модель соціуму

Робота у громаді у формі фокус-груп з вивчення потреб і способів вирішення проблем міста

Груповим процесом в ході фокус-групового інтерв'ю керує соціодинаміка, яка включає три стадії.

1. *Недиференційована спільнота*: соціальної структури, що організовує взаємодію індивідів, не існує.

2. *Диференціація*: дуже швидко в процесі розмови група переходить до стадії, коли кожен із її учасників стає особливим, починає відрізнятися від інших учасників.

3. *Ієрархічна інтеграція*: структурування групи; виявляється в тому, що ситуативно утворюється декілька міні-груп на чолі з їх лідерами; групи в процесі дискусії можуть мінятися або залишатися фіксованими.

Інше питання – аналіз свідчень, отриманих в результаті проведення групових інтерв'ю. Тут слід підкреслити наступне.

Процес концептуалізації неструктурованих свідчень, якими, серед іншого, є дані фокус-групових інтерв'ю, є об'єктивно складним (з огляду на їх описовий та вербальний характер) та передбачає максимальну фільтрацію інформації⁶. Необхідність аналітично розділяти те, що «люди говорять», від того, «що люди роблять»⁷ (для продукування гіпотез щодо природи і характеру соціальних зв'язків та конструювання «ідеально-типових» понять, завжди «далеких від досвіду»), актуалізує об'єктивну потребу у розробленні апарату алгоритмічного перетворення нечислової інформації в систему понять, у відповідності до цілей та тематики того чи іншого дослідження.

На даний момент є поширеними декілька схем аналізу неструктурованих свідчень. Зокрема, актуальним є алгоритм, який передбачає реалізацію низки послідовних кроків, а саме:

- 1) відбір дослідницьких проблем і гіпотез;
- 2) відбір суб'єкта чи суб'єктів і визначення форми збору даних;
- 3) опис об'єктивних подій, які підлягають оцінці з точки зору різних джерел і перспектив (тріангуляція);
- 4) отримання від суб'єкта його інтерпретації цих подій;

⁶ Denzin N.K. The Comparative Life History Methode / The Research Act. McGraw-Hill, 1978. P. 222.

⁷ Holder I. The interpretation of Documents and Material Culture / Collecting and Interpreting Qualitative Materials; [ed. by Denzin N.K., Lincoln Y.S.]. Sage Publications, 2003. P. 155-175. P. 158.

5) аналіз всіх тверджень і повідомлень з точки зору їх внутрішньої і зовнішньої валідності;

6) встановлення пріоритетних джерел для подальшої перевірки гіпотез;

7) перевірка попередньо сформульованих гіпотез та продовження їх модифікацій, висунення нових і перевірка їх;

8) складання «ескізів» «історій життя»;

9) виклад подій в їх природній послідовності із врахуванням зауважень досліджуваних суб'єктів⁸. Дана схема може застосовуватися й у випадку фокус-групових інтерв'ю.

Таким чином, весь шлях концептуалізації даних фокус-групового інтерв'ю можна представити схематично, як рух від первинного опису до класифікації даних в категоріях і субкатегоріях; подальше виявлення зв'язків між окремими категоріями, конструювання кластерів та, власне, побудову концепцій. При цьому слід пам'ятати, що алгоритмізація дій не може перетворюватися на самоціль, а лишень розглядатися як засіб активізації пізнавальної діяльності через усвідомлення зв'язків соціальних явищ, закономірностей їх існування та взаємодій акторів у соціальному полі.

Усе вище сказане бачиться актуальним у вивченні сучасних процесів миротворення в територіальних громадах України. Останні зараз все більше модифікуються завдяки інклюзії нових соціальних груп та, як наслідок, урізноманітненню своїх характеристик. Це актуалізує необхідність урахування суб'єктивних інтерпретацій життєвих досвідів індивідів, волею часу втягнутих в процеси змін, в практиках соціального служіння. Зокрема, актуальним є зрозуміти, як відбувається розширення просторів миротворення на тлі незатухаючого збройного конфлікту на Сході України, яка роль у цьому окремих індивідів і якою є участь у цьому громадських організацій, в першу чергу – *Карітасу*.

⁸ Denzin N. K. The Comparative Life History Methode / The Research Act. McGraw-Hill, 1978. P. 222.

Аналізуючи свідчення, надані нам в ході проведення фокус-групових інтерв'ю особами, які здійснюють соціальне служіння ВПО та іншим людям у потребі⁹, ми намагалися фіксувати, в уже апробованому нами форматі «аналітичних записок на полях»¹⁰, *актуальні тенденції та механізми формування миротворчого дискурсу*, фіксуючи прояви життєвої унікальності окремих індивідів та «монтуючи» ключові фрагменти дослідження в цілісне бачення.

⁹ Представлено аналітичні матеріали за 7-ма груповими інтерв'ю, проведених в середовищах осіб, які здійснюють соціальне служіння в територіальних громадах Запоріжжя, Краматорська, Дніпра, Києва та Дрогобича.

¹⁰ Долаючи розломи: у пошуку відповідей на виклики інтеграції потерпілих від збройного конфлікту (аналітичні записки на полях); за ред. О. Іванкової-Стецюк, Г. Селещука; Карітас України. Стрий, ТоВ «Видавничий дім «Укрпол»», 2016. 68с.

ПРОСТОРИ МИРОТВОРЕННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ: ЛІНІЇ РОЗЛОМІВ, МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ, ВЕКТОРИ РОЗШИРЕННЯ

Аналітична записка 1:

Носії суперечностей в територіальних громадах: лінії розломів

У надзвичайних ситуаціях, до яких належить пролонгований у часі збройний конфлікт на Сході України, зростає кількість носіїв суперечностей та виникають нові лінії розлому в територіальних громадах. Соціальна структура останніх все більше «урізноманітнюється» за рахунок рецепції переміщених із зони бойових дій осіб. Водночас відбувається інтерференція різного роду конфліктних ситуацій на різних рівнях (індивідуальному, груповому, загально-суспільному, глобальному тощо), що посилює цю неоднорідність та потребує адекватного реагування.

Донецька обл., с. Водяне. Велика частина медичних пунктів та лікарень перестали функціонувати. Іноді в населений пункт заїжджає мобільна команда медиків від благодійних організацій.

Зокрема, актуальним є розвиток ініціатив, які мають на меті розбудову *миру* у складних умовах гібридної війни для подальшого суспільного поступу. Такі ініціативи, зокрема, з боку благодійних громадських організацій, мають бути адресними, тобто вибудовуватись з урахуванням інтересів тих чи інших соціальних груп, в т.ч. тих, які формуються з потенційних носіїв тих чи інших суперечностей.

Необхідність застосування індивідуального підходу в соціальному служінні, зорієнтованому на досягнення злагоди в громаді та *миру*, не виключає з порядку денного завдань щодо групування потреб і проблем людей в приймаючих ВПО територіальних громадах для оптимізації надання допомоги людям в потребі. Зробити це можна в різний спосіб. Однак, враховуючи необхідність брати до уваги надзвичайно велику кількість чинників, які можуть посилити рівень конфліктності сучасних «змішаних» територіальних громад, вважаємо доцільним виокремити основні вектори, за якими можна визначати базові конститутивні складові соціальної напруженості в неоднозначній ситуації, яка передбачає, з одного боку, необхідність адаптації людей до ситуації, що склалася, а з іншого – в більшій чи меншій мірі усвідомлюване ними прагнення і навіть «очікування повернення розмірених ритмів життя»¹¹.

Якщо виходити з положення, обстоюваного низкою дослідників в різний час¹², про те, що будь-яка реальність повинна розгля-

¹¹ Костенко Н. У стані «emergency»: культурні ефекти // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2016 р. № 4. С. 102.

¹² Див. докладніше: Платон. Государство. Соч. в 3 т. М., Мысль, 1971. Т.1. С.17-22; Бакрадзе К. Система и метод философии Гегеля. Тбилисси, Изд-во Тбилисского ун-та, 1958. 456 с.; Тейяр де Шарден П. Гімн всесвіту. Читанка з історії філософії: У 6 кн. – К., Довіра, 1993. Кн. 6.: Зарубіжна філософія 20 ст. С.163; Успенский П. Tertium organum. Ключ к загадкам мира. Санкт-Петербург, Андреев и сыновья, 1992. С. 238-241; Сковорода Г. Діалог. Ім'я ему – Потоп змін. Вірші. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. К., Наукова думка, 1983. С. 338; Поппер К. Открытое общество и его враги: В 2 т.; пер с англ. М., Феникс, 1992. Т. 2: Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы. С.108-120 та ін..

датися триединою, з компонентами, які в теперішній термінології називають *світами речей* (об'єктивний світ, матеріальна сфера світоустрою), *ідей* (система кодувань знань і досвіду, що має знакову природу, духовна сфера світоустрою) та людей (суб'єктивно-психологічний світ соціальної людини як творця соціальних спільнот і головного суб'єкта історичного розвитку, соціогуманітарна сфера світоустрою), то маємо підстави виокремити такі три **групи потенційних носіїв суперечностей в територіальних громадах України**, які визначають три **основні лінії розломів**.

- розломи власності: представники різних соціальних страт, які знаходяться на різних щаблях соціальної ієрархії;
- ідеологічні розломи: прихильники різних ідеологій та векторів суспільного розвитку;
- соціальні розломи: представники різних соціальних середовищ, різних субкультур, релігій тощо.

Про те, що визначені апріорі три групи носіїв суперечностей та основні лінії розломів в сучасних українських територіальних громадах, які розширились і трансформувались в результаті появи в них ВПО в часі збройного конфлікту на Сході, вказує ціла низка свідчень учасників групових інтерв'ю, проведених нами в різних регіонах України, серед осіб які здійснюють соціальне служіння, на чому зупинимось докладніше.

Насамперед розглянемо **перспективи поглиблення vs подолання розломів власності**.

Якщо взяти до уваги, що життя в громадах, навіть в умовах відносної соціальної стабільності, завжди супроводжується виключенням тих чи інших категорій населення з процесів виробництва і розподілу (різновид нерівності), але також зіткненням за право бути залученими до них із певними правами та обов'язками¹³, то на тлі незатухаючого збройного конфлікту на Сході України є висока ймовірність загострення даної тенденції в сучасних територі-

¹³ Макеев С. Диференціація солідарностей в екстраординарних обставинах 2013-2014 років в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2016 р. № 1. С. 8.

альних громадах України. Зокрема, закономірним є **поглиблення розлому власності за рахунок збільшення кількості людей, які свого житла не мають і вимушені його орендувати, якщо не має фінансових можливостей його придбати.**

Донецька обл., с. Жованка. Більша частина населення цих територій не має можливості для переїзду і вимушені жити під щоденними обстрілами

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Немає довіри, тому що люди не впевнені, чи зможуть постійно орендувати житло, регулярно його сплачувати – якщо на довго здають. І ще те, наприклад, здали квартиру, чи не з'їдуть вони через два місяці, через три місяці» (м.Запоріжжя);

«Если бы у людей, которые выехали из зоны АТО была какая-то возможность получить свое собственное жилье, пусть какие-то государственные программы, там кредитования, то на самом деле многие вот эти вот там фокус-группы, конференции, какие-то глобальные решения вопросов, как же, давайте ж помогать переселенцам – они бы отпали. То есть человек, у которого было бы жилье, он мог бы так

же жить, как он жил в Донецке, Луганске, оплатит лечение ребенка, отправит его летом в отпуск – и идти на работу и не волноваться. [Якби у людей, які виїхали із зони АТО була б можливість отримати своє власне житло, нехай якісь державні програми, кредитування нехай, то в дійсності багато ось таких фокус-груп, конференцій, якісь глобальні вирішення питань, типу, давайте допомагати переселенцям – вони б відпали. Тобто людина, у якої б було житло, могла б жити так само, як вона жила у Донецьку, Луганську, оплатити лікування дитини, відправити його на відпочинок влітку – і йти працювати, не хвилюючись.]» (м. Київ).

Т. зв. «модульні містечка» не вирішують питання із забезпечення житлом вимушених переселенців: умови проживання в них є дуже складні і навіть наближено не відповідають санітарним нормам.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Одно дело, когда ты видишь по телевиденью эти вот городки, это все красиво, все замечательно, аж можно обзавидоваться, как там все хорошо. Когда в реальность попал, смотришь, в каких вот условиях люди живут, в этих вот железных коробках... Это невозможно, не может быть, когда вот тут две кровати детей, и тут две кровати. И сосед храпит рядом. И нету дверей. [Одна справа, бачити по телебаченню ось ці містечка, це все гарно, все чудово, що а ж можна позаздрити, як все добре. Коли ж потрап у дійсності, дивишся, в яких умовах люди живуть, ось у таких залізних коробках...це неможливо, просто не може бути..., коли ось тут два дитячі ліжка і тут два ліжка... і поруч храпить сусід. І немає дверей.]» (м. Запоріжжя).

Також має місце закономірна для громад-рецепієнтів ВПО тенденція до **поглиблення розлому власності за рахунок збільшення людей, які не мають роботи**; останнє майже завжди означає відсутність фінансових можливостей для забезпечення життєвих потреб людей. Поточні **соціальні програми для ВПО з відкриття та підтримки власного бізнесу, не знімають соціальну напругу**, позаяк потребують ретельної підготовки, на яку в надзвичайних ситуаціях просто немає часу.

Донецька обл., с. Талаківка. Підвали дитячого садочка, переобладнані на сховище питної води та укриття для дітей

Донецька обл., с. Чермалик. Відновлення домашніх господарств забезпечує мешканців продуктами харчування і невеликим доходом, який дає їм змогу розвиватися далі

Зокрема, є необхідність підготовки до сприйняття відповідної інформації невідготовлених до раптових змін у своєму житті осіб, які (у випадку ВПО) знаходяться до того ж у стані перманентного стресу. Відтак, програють усі: бенефіціарії проектів, позаяк втрачають реальні шанси покращити якість свого життя; соціальні працівники, які відчувають потужне розчарування, не отримуючи віддачі; і нарешті – донори, адже витрачені кошти не дають бажаних сподіваних результатів.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Вот они должны были что-то взять и уйти с этой фокус группы. Но когда ты начинаешь уже в конце, вот они все такие злые, вот мы пришли, жарко, мы пришли, нам надоели эти фокус группы. [Вони мали хоча б щось взяти і піти з фокус-групи. Проте коли ти починаєш наприкінці, ось вони такі озлоблені, ось ми прийшли, спека, ми прийшли, нам набридли ці фокус-групи.]» (м. Дніпро);

«Мне очень больно слышать, когда за столом собирается группа переселенцев, и начинает обсуждать. «А вот я там так надурила одну организацию, я так надурила другую». [Мені дуже прикро чути, коли збирається за столом група переселенців і починає обговорювати. «я ось там так розвела одну організацію, я так надурила другу»]» (м. Дніпро);

«Мы потом уже столкнулись с тем, что кто-то действительно получил ресурсы и действительно начал свое дело, как «удочку» использовал. А кто-то все, что вот было куплено, тут же сразу продал и съел. [Згодом ми зіткнулися з тим, що хтось, отримавши ресурси, справді почав свою справу, використав як рятівне коло. А хтось все, що було куплено, одразу продав і з'їв.]» (м. Дніпро).

Наслідки таких ситуацій цілком прогнозовані: низький коефіцієнт віддачі, необхідність знову і знову повертатись до тих самих питань, які залишаються не вирішені, і зрештою, актуалізація соціальної відносної депривації, тобто *поглиблення розломів між експектаціями (очікуваннями) людей та їх можливостями*. В першому випадку (очікування) – це блага та умови, які, на думку індивіда, він має право розраховувати у повній мірі. В другому (можливості) – блага та умови, які з точки зору індивіда, він може одержувати

та втримувати. При цьому можуть порушуватися такі три патерни порушення рівноваги: *спадна депривація* (експектації – сталі, можливості сприймаються як знижені); *спрямована депривація* (можливості – сталі, експектації – зростають); *прогресивна депривація* (зростання експектацій, зниження можливостей)¹⁴.

Для ілюстрації цієї тези наведемо два типові свідчення. Перше стосується спадної деривації, коли очікування мати «дах над головою» не співпадають зі зниженими можливостями у використанні цього звичного для людей (і їх дітей) ресурсу. Друге свідчення демонструє, як завищені очікування (бенефеціаріїв проекту, з одного боку, які розраховують, що їм «дадуть роботу», та соціальних працівників, які невинувато оптимістично розраховують потенційний коефіцієнт корисної дії своїх ініціатив) знижують мотивацію до діяльності і пошук шляхів налагодження соціальних взаємодій.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Актуальність житла однозначно є дуже важливою. Для дітей та кож це сумування за домом пов'язано з тим, що їм на стіну навіть наклеїти якусь дошку там (в орендованому житлі – авт.) не дозволяють. Тобто вони не можуть навіть вдома там почепити, де вони хочуть, прибити цю картинку, повішати. Тобто дім, от власне, та дівчинка, яка малює котів, в кожній картині з тими котами, два роки я вже її знаю, вона два роки ходить з котами, бо вона хоче котика, а в гуртожитку це строго заборонено [...]. Каже, нас просто на другий день виселять з гуртожитку, якщо ми купимо котика» (м. Київ);

«Мы ожидали, что вот пришла фокус-группа. Люди приходят и говорят: вот у нас нет работы. Да? Нам не за что есть, мы выживаем там на эти выплаты, кое-как. Да? Мы им говорим, мы вам даем грант: у вас есть земля (то есть у каждого есть земля). Вы можете завести домашнюю птицу, открыть теплицы эти. Заняться пчеловодством. Рассчитывали хоть бы процентов восемьдесят. А реально, наверное, процентов двадцать. [Ми очікували на проведення фокус-групи. Люди приходять і кажуть, що ось у нас немає роботи. Так? Нам нема за

¹⁴ Резнік О. Реалізація соціальних інтересів: механізми і форми // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2008, №2. С.180-182.

що їсти, ми виживаємо на оці виплати, сяк-так. Так? Ми їм говоримо, що даємо грант: у вас є земля (тобто в кожного є земля). Ви можете завести домашню птицю, відкрити теплиці, створити пасіку. Розраховували на відсотків 80, а в дійсності, напевне, відсотків 20.]» (м. Дніпро).

На перший погляд, ризик опинитися в ситуації депривації є вищий у переселенців, аніж в «корінних» мешканців, в результаті чого перші можуть опинитися на значно нижчих рівнях в системі стратифікації. Однак, це не зовсім так, хоча означена тенденція, зрозуміло, є виразною. Але є й інші моменти, які сприймаються представниками приймаючої громади досить агресивно. Так, **існує стійкий міф про те, що переселенці (особливо з великих міст, в першу чергу окупованого Донецька) є людьми «багатими» і, відповідно, цілком можуть собі не лише орендувати, але й придбати житло.** Зрозуміло, що ніякої «доказової бази» у тих, немає, натомість є лише непевні «враження».

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Дехто думає [...] що це ж виїхали люди, в яких якісь гроші були» (м. Київ);

«Надоело быть добрыми. С тяжелым положением финансовым у каждого, с поднятием цен, с изменением экономики. [Набридло бути добрим. З тяжким фінансовим положенням у кожного, з підняттям цін, із економічними змінами.]» (м. Краматорськ);

«Боязнь того, що з великим рівнем безробіття з'явилися нові люди, які також пропонують себе на ринку праці. Це є боязнь того, що хтось втратить роботу» (м.Дрогобич).

Страх представників приймаючої громади втратити роботу посилюється. **В складних умовах сучасного ринку праці в «зоні ризику» насамперед опиняються мешканці середніх міст, яким складно конкурувати з соціально активними переселенцями з великих міст Сходу, які мають хорошу освіту та досвід з розвитку бізнесу в умовах мегаполісу, хороші професійні якості та, звичайно, наполегливість, «підігріту» страхом опинитися без «даху над головою» та засобів існування.** Але й таким людям буває складно зваязитись на радикальні зміни, зокрема, на відкриття власного бізнесу.

Донецька обл., м. Красногорівка. Місто другий рік поспіль залишається без природного газу та теплопостачання. Мешканці багатоповерхівок встановлюють в квартирах печі на твердому паливі, які і обігрівають житло, і на яких можна готувати їжу

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Вот те гранты, которые были большие, вот это при ООН грант большой. Ну, там настолько было сложно что-то сделать. Я вам скажу так. Я, имея высшее образование, у меня большой опыт работы главным бухгалтером и директором предприятия, я б не рискнула взять на себя. Я помогла написать проект, бизнес-план. И человек получил. Но на себя я не рискнула взять. Насколько там все сложно. [Ось ті гранти, які були великими, від ООН грант великий. Ну, там настільки складно було щось зробити. Я скажу так. Я, маючи вищу освіту, у мене великий досвід роботи головним бухгалтером і керівником підприємства, я б не ризикнула взяти на себе. Я допомогла написати проект, бізнес-план. І чоловік отримав. Та на себе я б не ризикнула взяти. Настільки там все складно.]» (м. Київ).

Донецька обл., м. Майорск. Часто опорою сімей, які постраждали від збройного конфлікту стають жінки

Відтак, бачимо, що з моменту набуття статусу ВПО відбувається зміна в поведінкових стратегіях переселенців. Тобто якщо раніше упорядкованість життя сприймалась ними як обов'язкова даність, а головними були проблеми реалізації задоволення своїх побутових та матеріальних потреб, професійного самовираження, якісного дозвілля тощо, то тепер **основне завдання переселенців полягає у пристосуванні до ситуацій, що постійно змінюють одна одну та у збиранні інформації**, для того, щоб «зуміти зловити свій шанс»¹⁵. При цьому виникають певні **труднощі у взаємодіях з приймаючим соціумом**.

Так, той факт, що ВПО мають певні, цілком законні, пільги сприймається «корінними» мешканцями як дискримінація і

¹⁵ Берто Д. Культурная модель русских народных масс и вынужденный переход к рынку // Биографический метод в социологии: история, методология, практика: Сб. науч. раб. М.: Институт социологии РАН, 1994. С. 101.

викликають соціальні напруження. І в даному разі зовсім не важливо, що таке сприйняття базується зазвичай на чутках, які, у відповідності до відомого афоризму М. Твена є «значно перебільшеними», адже уявні «великі пільги» переселенцям можуть обертатися (а буває, що й обертаються) цілком реальними виявами агресії приймаючої сторони.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Важно, чтобы (...) не было четкого ограничения только для ВПО (...), не зависимо от того переселенец он или местный. [Важливо, щоб (...) не було чіткого обмеження тільки для ВПО (...), незалежно від того переселенець ти чи місцевий]» (м. Краматорськ);

«Асоціації відносно порівнянь. Наприклад. Я багатодітна мама, місцева, і вона багатодітна мама-переселенка, то допоможуть їй швидше, ніж мені. Чим я гірша?» (м. Запоріжжя);

«Процент какой-то есть таких людей. Вот, особенно льготных этих. Да? Они и там, и там, и там имеют право. А есть категория людей, которые по льготам нигде не могут, допустим, предпенсионного возраста. Не инвалиды. Ну, допустим, они и на работу устроиться не могут, эти люди за 50. [Якийсь відсоток таких людей є. особливо ось тих пільговиків. Так? Вони і там, і там, і там мають право. А є категорії людей, які на пільги ніде не мають права, припустімо, передпенсійного віку. Не інваліди. Припустімо, вони і на роботу ніде не можуть влаштуватися, це люди за 50.]» (м. Запоріжжя);

«Все фонды, которые работают, в основном оказывают помощь больше охотнее переселенцам [...]. Я в частности веду медицинские случаи. И среди местного населения тоже приходят ко мне родители, у которых ребенок больной онкологией. Ну, есть страшные диагнозы. Но у нас есть квота на местных, она довольно небольшая. [Всі фонди, які працюють, переважно надають допомогу переселенцям охочіше. (...) до прикладу, я веду медичні випадки. І серед місцевого населення також приходять до мене батьки, у яких дитина онкохвора. Просто є страшні діагнози. Проте у нас є квота на місцевих, і доволі невелика.]» (м. Дніпро).

Непорозуміння, що є результатом невірної оцінки поточної ситуації, слід розглядати в оцінному аспекті. Мається на увазі, що в цьому разі агресія постає як наслідок вибудовування певної систе-

ми координат дії, які передбачають не лише можливість зіткнення того чи іншого індивіда в ході тих чи інших соціальних взаємодій з альтернативними ймовірними діями інших людей, але й певні (агресивні) наміри (мотиви) людей в конкретному культурному і соціальному контекстах¹⁶. Останнє має широкий простір реалізації, коли постає **перспектива поглиблення ідеологічних розломів, які розділяють прихильників різних ідеологій та векторів суспільного розвитку.**

Ідеологічні розломи мають місце в будь-якому суспільстві. Однак, під впливом складних і драматичних подій вони зазвичай загострюються. Так відбулося і в українському суспільстві. Зокрема, відбулися системні зміни в існуючій тривалий час моделі політико-ідеологічних орієнтацій, яка передбачала «класичний», ліво-правий розподіл прихильників ідеологій¹⁷, результатом яких постала поява двох великих соціальних груп, які настроєні одна щодо одної досить радикально. Так, по одну сторону вже тривалий час знаходяться ті, які обстоюють «проукраїнську» позицію, вбачаючи європейський вектор розвитку оптимальним для України. У них є багато опонентів. Це ті, які відверто чи латентно, але дають зрозуміти, що їх орієнтації – «проросійські». Лінія ідеологічного розлому між ними є достатньо глибокою.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Поступитися [...] з принципових точок, які відносяться до української держави, цілісності української держави, то який з тебе українець, я вибачаюся? Просто не маємо права» (м. Дрогобич);

«Середовище тут, по правді, бажає бути кращим. Значить, в основному в нашій бригаді, ну, процентів 90, це чисто російського напрямку. Скільки з ними старався, значить, провести розмови, в бесіді і просто так... Не доходить до людей ніяк» (м. Краматорськ);

¹⁶ Пилипенко В., Волянська О., Сапелкіна О. Агресія як соціальна дія: теоретико-соціологічний аналіз // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2016, №4. С.120.

¹⁷ Ручка А. Політико-ідеологічні диференціації та ідентифікації // Соціокультурні ідентичності та практики; за ред. А. Ручки. К.: Інститут соціології НАН України, 2002. С. 237.

«Якщо хтось втікає, виїжджає, переселяється в Україну, то це означає, що рішення нести деякі наслідки цього. Так? Якщо хтось приїжджає, наприклад, в Західну Україну і починає тут займатися пропагандою, і скажемо так, неукраїнці, делікатно кажучи, то мусить рахуватися з тим, що це буде сприйнятися негативно. І тут немає жодного питання про будь-який компроміс. Немає компромісів в тому питанні. Немає і всьо» (м. Дрогобич).

Те, що наявність прихильників різних ідеологій саме по собі є фактором посилення суспільної напруги, загально відомо. В ситуації ж, коли це відбувається на фоні збройного конфлікту, як це має місце в сучасній Україні, і цей конфлікт вже тривалий час супроводжується людськими жертвами, ситуація стає особливо напруженою і боляче вдаряє по людях навіть на міжперсональному рівні, коли по різні сторони ідеологічних «барикад» опиняються члени однієї родини та близькі друзі.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Вони себе вже поділили на групи. Приходять і кажуть: «та ми з нею не спілкуємось. Я нічого їй не кажу. Вона ж сепаратистка. [Да мы с ней не общаемся. Я ей ничего не говорю. Она же сепаратистка]». Вони вже давно себе от на групи погрупувалися. Тут навіть. Розумієте? І то вже між ними примирення немає» (м. Київ);

«Знаю одну бабусю. І вона живе з донькою однією, з онуком. У них конфлікти в сім'ї страшні [...]. Конфлікти страшні. Вона каже: «Я не можу слова сказати доньці. Як тільки я щось починаю говорити, що неправильно там онука виховуєш, щось не так робиш, та кричить, що закрій рот. Не твое это дело, это ты виновата, что мы здесь три года. Это ты ходила на референдум [Не твое це діло. Це ти винна, що ми тут вже три роки. Це ти на референдум ходила.]» (м. Київ);

«Мы еще закладываем одну бомбу, когда говорим, что «ты сидела в подвалах, потому что ее папа стрелял». [Ми ще закладаємо одну бомбу, коли кажемо, що «ти сиділа у підвалі, бо її тато стріляв»]» (м. Київ).

Вимушені переселення актуалізують **поглиблення соціальних розломів, коли по різні їх сторони опиняються представники різних соціальних середовищ, різних субкультур, релігій**

тощо. Зокрема, були й залишаються **ризик**и поглиблення **мовних конфліктів**, з огляду на наявність досить-таки радикально настрйоених груп в приймаючих громадах, для яких російська мова є «мовою окупанта» (в першу чергу – на заході країни, а також у Києві). Це може викликати категоричну незгоду і навіть агресію «проукраїнськи» настроєних, однак при цьому – російськомовних переселенців.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Пусть мне попробуют сказать, что я понаехала. Понимаете? Потому что я чувствовала себя украинкой, я там всегда отстаивала Украину. Поэтому мне, ну, мне нечего скрывать такого, чего, в чем мне стыдно признаться. Понимаете? Я реально, если б я там осталась, ну, меня уже бы не было. [Нехай мені спробують сказати, що я припхалась. Розумієте? Я вважала себе українкою, я відстоювала Україну там. Тому мені, ну, мені нічого приховувати, того, у чому соромно зізнатися. Розумієте? Я, дійсно, якби я там залишилась, ну, мене б вже не було.]» (м. Київ).

Незначні соціальні напруження можуть виникати в громадах, які в результаті інклюзії переселенців перетворилися на полірелігійні середовища, хоча до цього тривалий час були практично моноконфесійними (насамперед це стосується тих міст українського заходу, де є багато переселенців з Криму – кримських татар, які є мусульманами). Побожування щодо втрати ідентичності виникають як в приймаючою сторони, так і в новосельців.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Боязнь того, що Дрогобич вже як таке містечко більш християнське може перетворитися там на [осередок] нової релігії. Це є також боязнь, зокрема, жителів» (м. Дрогобич);

«У нас (кримських татар – авт.) відрізняється наша культура, наша релігія, відрізняється від тої, яка є в Дрогобичі» (м. Дрогобич).

В сучасних умовах ці та деякі інші існуючі суперечності набувають специфічного забарвлення, вияскравлюючи виражені vs латентні конфлікти між вимушеними переселенцями та приймаючою їх громадою, протиставляючи їх одне одному. Це

негативно позначається на соціальному мікрокліматі в громаді, актуалізує соціальне напруження, провокує ескалації різного роду конфліктів.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Местные и переселенцы, ну реально, это очень две конфликтные категории. [Місцеві та переселенці, в дійсності це дві дуже конфліктні категорії.]» (м. Дніпро);

«Есть стереотип, что из-за них, переселенцев, мой ребенок там погиб и так далее (...). Мне прилагается массу усилий тратить на то, чтобы этих людей между собой как-то помирить и сказать, что не все переселенцы плохие. [Існує стереотип, що через них, переселенців, моє дитя там загинуло і так далі. (...)] Ми докладаємо чималі зусилля, витрачаємось на те, щоб цих людей якось примирити і сказати, що не всі переселенці погані.]» (м. Дніпро);

«Можна почути від дітей, що тільки не кажуть нікому, що я переселенець, якщо вони попадають в групу киян (...). Хай, хай вони думають, що я теж з Києва» (м. Київ).

Таким чином, з огляду на загальне соціальне напруження в територіальних громадах України, цілком **мирне урегулювання існуючих конфліктів, базованих на відмінностях у соціально-економічних ресурсах, ціннісних орієнтаціях та поглядах людей щодо векторів розвитку українського суспільства, культурно-релігійних відмінностях тощо є мало ймовірне і потребує корекційного впливу**, зокрема, з боку громадських організацій. Це, у свою чергу, актуалізує тему миротворення та розбудови *миру* в сучасних територіальних громадах України, які є приймаючими щодо ВПО, через повноцінну інтеграцію переселенців. Які при цьому можливі моделі інтеграції і які з них могли би бути оптимальними у визначеному контексті, має стати темою окремих рефлексій.

Аналітична записка 2:

Вимушені переселення: актуальні моделі та виклики інтеграції

Для комплексного оцінювання викликів інтеграції локальних груп в домінантний соціум (а до таких належать і ВПО та інші люди в потребі) використовують концепції, які пояснюють процеси взаємодії прагненням індивідів до покращення своїх життєвих можливостей формуванням та посиленням ідентичності¹⁸. Йдеться про аналіз тих механізмів забезпечення базових потреб людей у безпеці, впорядкованості та стабільності, які передбачають, серед іншого, урахування різного роду стратегічних ініціатив переселенців в новому соціумі.

Так, з одного боку, завжди **має місце активна стратегія інтеграції «новоприбульців» зі «старожилами» з метою досягнення гармонійного співіснування**. Переселенці, які за своїми соціально-психологічними характеристиками здатні легко адаптуватись до змінених умов життя, легко інтегруються в новий соціум, хоча й часто змушені «розплачуватись» за це розірванням звичних соціальних зв'язків і кризою ідентичності.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Если человек думает, что если у меня будет лучшая работа, я перееду, и к этому относится легко и мобильный по жизни, то переезд для него будет легче [Якщо людина вважає, що переїхавши в неї буде краща робота, і до цього ставиться легко і є мобільною пожиттю, то переїзджати для неї буде легко.]» (м. Дніпро);

«Некоторые люди использовали это действительно как шанс, они получили новую, вообще совершенно другую работу. И не хотят назад [Дехто використовує це дійсно як шанс, вони отримали нову, відмінну роботу. І не хочуть повертатися.]» (м.Дніпро).

Проте в такій же ситуації можлива пасивна стратегія інтеграції, коли маємо справу з маргінальним комплексом свідомості, зумовленим, з одного боку, необхідністю входження в нову спільноту, а з другого – відсутністю чіткої самоідентифікації особи з цією ж спільнотою.

¹⁸ Berry J. W. Acculturation: Living successfully in two cultures / International Journal of Intercultural Relations. 2005, № 29.P. 697-712.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Им тяжело морально, они здесь чужая почва, чужое все. А «там» есть семья, родители там остались. [Ім морально складно, вони тут чужа земля, все чуже. А «там» сім'я, батьки залишились там.]» (м. Запоріжжя);

«Все зависит от того, как человек изначально по жизни настроен. Я для себя поняла, что если человек с земли, вот он выросший в эту землю, для него важно вот его дом, это самое главное, то для него это будет крах – переезд. [Все залежить від того, як людина від початку до життя налаштована. Я для себе прийняла, що, якщо людина із землі, ось він зрощений із землею, для нього важливий цей його дім, це саме важне, то для нього це буде провал – переїзд.]» (м. Дніпро).

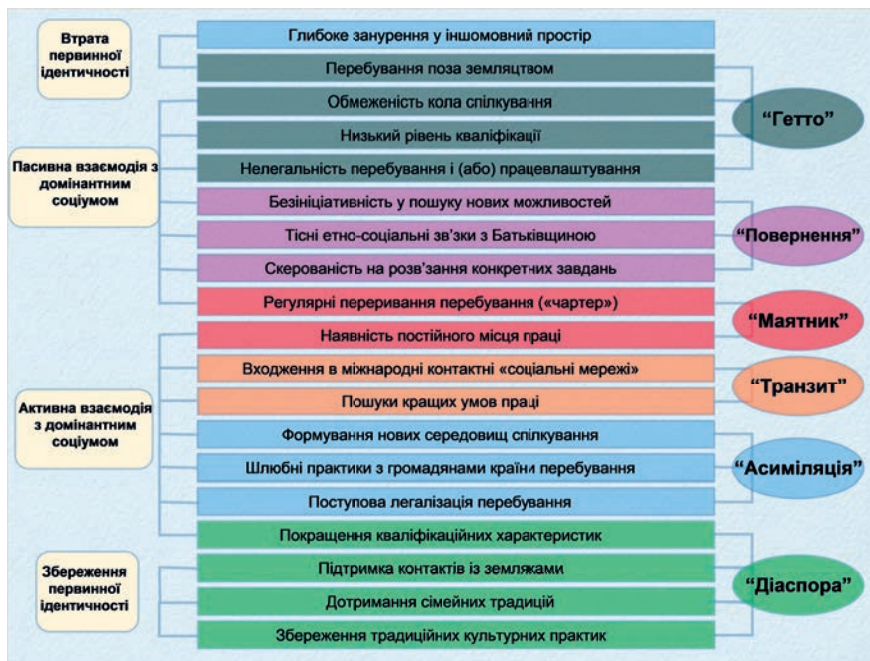
Пасивна інтеграція потенційно є стратегією, характерною для новосельців, яких свого часу Г. Зіммель означив як «чужинців», тобто тих людей, які прийшли з іншого життя (простору) і які, проживаючи на тій же території, що й інші, не поділяють «простір їх поглядів»¹⁹. У таких переселенців процес входження в нове середовище відбувається складно, болісно; саме такі люди найбільшою мірою потребують соціальної опіки.

Незалежно від типу стратегії процес інтеграції ВПО є складним і передбачає можливість вибору її (інтеграції) різноманітних моделей. Логічно замислитись: а наскільки співвідносяться (і чи співвідносяться взагалі) **існуючі моделі інтеграції у ситуації вимушеного переселення** (внаслідок бойових дій на Сході України) з моделями, які обирають інші мігранти, зокрема, зовнішні трудові? Шукаючи відповіді на це запитання, ми звернулися до матеріалів наших попередніх досліджень, проведених свого часу під егідою Карітасу²⁰. Йдеться, серед іншого, про виявлення низки орієнтов-

¹⁹ Зіммель Г. Большие города и духовная жизнь [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.magazines.russ.ru/logos/202/3/zim.html>.

²⁰ Див. докладніше: На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції (країни Європейського Союзу та Російська Федерація); [за ред. І. Маркова]. – Львів: Папуга, 2009. 248 с.; Brain-Net Circular Migration; vol. 1: «Migrants Flows Feeding into Business Internationalization»; [ed. by A. Montanari]. – Rome: Rubbettino, 2010. – P. 159-199 та ін.

них «сценаріїв» взаємодії мігрантів з «домінантним» соціумом або ж, іншими словами – актуальних моделей інтеграції (мал. 1).

Мал.1. Алгоритм виявлення актуальних моделі інтеграції мігрантів в приймаючий соціум

Аналіз проведених фокус-груп в середовищах осіб, що здійснюють соціальне служіння ВПО та іншим людям у потребі в територіальних громадах різних регіонів України, дають підстави говорити про те, що усі виокремлені нами свого часу **базові моделі інтеграції мігрантів як локальної групи в приймаючому соціумі є актуальними для ВПО, однак, їх смислове навантаження є дещо іншим, а головне – набагато драматичнішим.**

Розглянемо, для прикладу *модель з умовною назвою «АСИМІЛЯЦІЯ»*, яка відповідає найвищому ступеню інтеграції новосельців в приймаючу громаду. Для даної моделі характерно

прагнення нових членів громади якомога швидше «розчинитися» в «іншому» середовищі, перетворивши його на «своє», а також втрата їх контактів із середовищем виходу, швидке засвоєння нових норм, цінностей та культурних зразків, дистанціювання від свого минулого, активне включення в життя нової спільноти. «Асимілятори» з числа ВПО особливо виразно намагаються позиціонувати себе як «місцевих». Навіть будучи в складних життєвих обставинах, вони свідомо відмовляються від пільг, соціальної допомоги, бо не бажають, щоб їх сприймали як «нахлібників» остерігаючись осуду навколишнього середовища, можливо, відчуваючи певну провину за все, що відбувається в українському суспільстві, включаючи бойові дії на Сході України.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«А когда мы работали с родителями, вот мы как раз столкнулись с интересной такой вот группой родителей, которые старались вообще нигде никому не говорить, что они переселенцы. Чтoб вот не звучало. Они нуждались, но старались не оформлять этих документов, ничего, действительно, чтобы раствориться. [Та коли ми працювали з батьками, ось ми як раз і зіткнулися з такою цікавою групою батьків, які намагалися взагалі нікому не говорити, що вони переселенці. Щоб так не чути було. Вони потребували, але намагалися не оформлювати документів, нічого, справді щоб розчинитися.]» (м. Київ).

Не все складається оптимістично і серед тих «активних інтеграторів» з числа ВПО, *модель інтеграції яких ми умовно означили як «ДІАСПОРА»*. Звісно, що мова тут не йдеться про діаспору як про сукупність індивідів, які існують та зберігаються за межами свого материнського регіону, і котрі усвідомлюють свою генетичну або духовну з ним єдність. Натомість, в нашому випадку йдеться про людей, для яких характерними є бажання зберігати свою (місцеву vs регіональну) ідентичність, але й водночас – прагнення активно включатись в життя громади-рецепієнта, зокрема, через входження у локальні спільноти (наприклад, земляцтво), провадити активну громадську роботу, підтримувати «своїх».

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Есть такое крылатое выражение -- не было бы счастья, да несчастье помогло. На самом деле, я работала бухгалтером, тихо ненавидела эту работу, все время пыталась от нее откреститься. Она меня все время догоняла, и прочее, и прочее. Здесь я нашла для себя вообще новое, интересное, с общением с людьми, то, что мне действительно нравится, и я от этого кайфую. И такая я не одна. То есть это для нас открыло какие-то новые вообще возможности, о которых мы даже раньше не подзревали. То есть «там» все знали, что я бухгалтер. И вот ты хочешь – не хочешь, мне все звонят, предлагают работу, ну, грешно отказываться, ну, приходится работать. А здесь не знают, кто я. [Є такий крилатий вислів – не було б щастя, та нещастя помогло. Насправді, я працювала бухгалтером, нишком ненавиділа цю роботу, повсякчас намагалася від неї відхреститися. Та вона навздоганяла тощо і тощо. Та тут я знайшла для себе щось відмінне, цікаве, спілкування з людьми, те, що мені дійсно до вподоби, і я від цього кайфую. І я не одна така. Тобто відкрило якісь нові можливості, про які раніше й не здогадувалися. Так от «там» всі знали, що я бухгалтер. І ось ти хочеш – не хочеш, всі дзвонять і пропонують роботу, ну, гріхом відмовлятися, ну, доводиться працювати. А тут не знають, хто ти.]]» (м.Дніпро);

«Вот у него уже есть хозяйство, уже он на эти деньги организовал. Он собирается быть ветеринаром в этом районе, потому что там ветеринара нет. [Ось у нього вже господарка, вже на ті гроші організував (міні-грант). Він планує бути ветеринаром у цьому районі, бо такого немає там.]]» (м.Дніпро).

На жаль, через таку «подвійну» настанову, можуть виникати (і виникають) багато загроз і ризиків для вимушених переселенців.

Типовий випадок:

В., молода жінка-переселенка, багатодітна мама, після драматичних подій 2014 р. на Сході України переїхала до Києва, де мешкає до цього часу. В. вдалося знайти себе в нових умовах. Вона працює, займається волонтерством, активно і публічно, зокрема, в медіа-просторі, відстоює свою громадянську («проукраїнську») позицію.

Через певні обставини літня мама жінки свого часу не виїхала разом з нею і залишилася жити в місті, яке даний момент знаходиться

поза територією, контрольованою ЗСУ. І так сталося, що через деякий час після того, як мама В. залишилася жити без доньки, вона раптово померла.

Коли сусідка матері зателефонувала до В. із сумною звісткою, і та їй одразу ж відповіла, що вирушає на похорон. Однак, людина, яка телефонувала, настійно радила не робити цього. Справа у тому, що активність В. була добре відома її колишнім сусідам і знайомим, які мали і мають зовсім іншу точку зору щодо тих подій, які відбувалися і відбуваються зараз на Сході, загалом займаючи «проросійську» позицію. Тому В. попередили, що її поява в рідному місті може нести загрозу її здоров'ю і життю.

В. була змушена змиритися з тим, що її маму поховать чужі люди. Більше того, хоча з часу поховання пройшов майже рік, жінка так досі і не наважилась відвідати могилу матері. Більше того, вона сумнівається, що зможе це зробити ближчим часом. Будучи переконаною в своїх поглядах, на особистому рівні, жінка шкодує, що висловлювала їх так відкрито, цим закривши собі дорогу до примирення з колишнім середовищем (свідчення отримані під час фокус-групи з працівниками соціальних служб в м. Київ).

Ще одна виокремлена нами свого часу модель інтеграції з умовною назвою «ТРАНЗИТ» характеризується (в загальних рисах) невдоволеністю мігрантів своїм життям в той чи інший відтинок часу. Ця невдоволеність зумовлює соціальну «транзитну» поведінку переселенців, а саме зміну місця перебування. Останнє розглядається тими, хто обирає дану модель інтеграції, як «транзитний» пункт, якому можна і потрібно віднайти кращу альтернативу. Можливість повернення в середовище виходу як реальна перспектива не розглядається.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Есть кризис шести месяцев. А переселенцы если его не преодолевают, то через полгода начинают переезжать в надежде, что будет другое место. (...) И они не плохие. Это просто, это транзиты, есть транзиты, которые едут за гуманитарными организациями, за проектами. Такие тоже есть. [Це криза шести місяців. Та переселенці, якщо

його не подолають, то за пів року починають переїжджати у надії, що буде інше місце. (...) І вони не погані. Це просто, це транзити, які їдуть за гуманітарними організаціями, за проектами. Такі теж трапляються.]» (м. Дніпро);

«Я хочу невеликої, маленький пример привести о том, что вот наши переселенцы, которые с Донецка, жили в Днепре, переехали во Львов. Они уже то, что жили за год, они все запаковали в Новую почту, и все благополучно переслали [Хочу навести приклад, невеликий малий, про те, що ось наші переселенці, які з Донецька, жили у Дніпрі, переїхали до Львова. Вони вже те, що жили за рік, все вони запакували у Нову Пошту, і щасливо все переслали.]» (м. Дніпро);

«Сейчас, когда относительно успокоилось все, человек вдруг не нашел себя в Днепре. И он решает себя попробовать в каком-то другом регионе. Например, в Киеве, или, например, во Львове. [Зараз, коли все відносно заспокоїлось, особа раптово не знайшла себе у Дніпрі. І вирішує випробувати себе у якійсь іншій місцевості. Наприклад, у Києві, чи, наприклад, у Львові]» (м. Дніпро).

Інакше кажучи, «транзитери» зазвичай дуже мобільні і не схильні укорінюватися в тому чи іншому просторі, а постійно шукати кращих можливостей реалізації.

Типовий випадок:

О., молода дівчина, до подій 2014 р. проживала в одному з невеликих міст на Сході України. Вважала, що це місто не дає їй можливостей для особистісного зростання, але не зважувалась на переїзд, тверезо розмірковуючи, що на перших порах їй буде дуже складно фінансово, адже доведеться винаймати житло і погоджуватись на будь-яку роботу. Тобто – знову не мати змоги для самореалізації.

О. виїхала зі свого міста, коли в ньому йшли бойові дії. Їй надали «дах над головою» і підтримку у Дніпрі, де вона завершила навчання у вишій і здобула перший хорошиий досвід роботи. На цей момент рідне місто О. вже давно знаходилося на території, що контролюється ЗСУ. Але вона не захотіла повертатися і вирушила «транзитом» до столиці. На той момент дівчина вже здобула певний соціальний капітал (мала завершену освіту і досвід роботи), не в останню чергу власне тому, що їй певний час можна було не перейматися питаннями помешкання – її як постраждалу

від збройного конфлікту безоплатно прихистили в одній з родин у Дніпрі. Таким чином, дівчина отримала можливість реалізувати свій план, отримала підтримку, якої б не мала в мирний час. І цю можливість вона використала для свого особистісного зростання (свідчення отримані під час фокус-групи з працівниками соціальних служб в м. Дніпро).

Модель «ТРАНЗИТ» свого часу, в контексті зовнішньої трудової міграції, оцінювалась нами критично²¹. Однак, як бачимо, в сучасних українських реаліях її можна вважати досить перспективною. Важливо при цьому відрізнити її від моделі інтеграції з умовною назвою «МАЯТНИК», основна характеристика якої полягає у регулярному перериванні особою свого перебування в новому середовищі та поверненню в середовище виходу, з повторними виїздами / в'їздами. Дана модель в контексті зовнішніх міграцій виглядає привабливою, позаяк дає змогу мігранту зберігати контакт з родиною²². Натомість в ситуації з вимушеними переселенцями вона виглядає драматично.

Вказівник на одній з доріг, яка веде до NGCA територій

²¹ На роздоріжжі. С.162-163.

²² На роздоріжжі. С.164-165.

Так, люди, які свого часу під звуки обстрілів покинули рідні домівки, а часто – і своїх близьких, тепер вимушені здійснювати регулярні поїздки «додому», наражаючись на осуд знайомих по обидві сторони «лінії розлому». Такі подорожі можуть мати місце з різних причин, в результаті чого можна виокремити **три базові типи переселенців-«МАЯТНИКІВ»**.

По-перше, це т.зв. «доглядальники», які здійснюють поїздки через необхідність доглядати лежачих хворих родичів.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«От у мене була ситуація. Зовсім недавно. Заняття комп'ютерні, прийшов журналіст. Пофотографуємо трошки, я хочу побачити, як пенсіонери вивчають комп'ютер (...). А я так орієнтуюся, у мене група десять чоловік, і я знаю, що чотири чоловіка – переселенці. Один чоловік і три жінки. І я так підходжу, нахиляюсь: Григорівна, вас фотографувати можна? Вона каже: єслі можна – нельзя (якщо можна – то ні). (...). Вони ховаються, маскуються. Стараються бути непомітними. Вони їздять туди-сюди [...]. І їм дуже страшно. І вона каже: не знімайте, пішки все місто проходжу, бо у мене племінник, якого треба, сліпого, помить, прибрать, усе. І через місяць я знову приїжджаю» (м.Київ);

Донецька обл. В буферній частині області понад 60% населення – це люди похилого віку. Частина з них це інваліди першої-другої групи, які гостро потребують опіки

По-друге, це т.зв. «господарники», які здійснюють поїздки на тимчасово окуповані території через бажання підтримувати своє господарство у прийнятному стані, зокрема, влітку поливати городи, сподіваючись повернутися туди, звідки довелося втікати через загрози життю.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Я знаю людей, не бідних, які мали, слава Богу, можливість купити однокімнатну квартиру у Вінниці, з Горлівки, але які їздять туди що два тижні, платять шалені кошти, щоб город підливати. Тобто вони не відпустили і вони в двох реальностях. І не можна сказати, чи вони тут адаптувались, чи звідтам не виїхали. Тобто, вони «підвішені». Вони платять декілька тисяч гривень за ті переїзди, приниження, ризики, щоб підлити город» (м.Запоріжжя).

Донецька обл., с. Чермалик. Недивлячись на постійні обстріли, мешканці сіл активно відновлюють свої домашні господарства

По-третє, це т.зв. «домохранителі», які відвідують час від часу полишені домівки через потребу у відчутті свого Дому і небажання перетворюватися на «безхатченка».

Луганська обл., с. Золоте. В результаті обстрілу пошкоджено дах приватного будинку. Хазяїн вимушений був переселитися до сараю для тварин, де проживає й надалі

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Вони і в тій реальності, і цій реальності. Крім розірваних стосунків, ще не завершилися стосунки маєтку. (...) Людина, яка через таке залишається в підвішеній ситуації, в двох реальностях, вона не бачить [сенсу] в тому, щоб працювати на ресурс, на закріплення в цій ситуації. Тобто виходить, що вона далі себе утверджує в тому, що вона тут на деякий час. І той деякий час може бути років двадцять, як це буває з нашими заробітчанами» (м. Запоріжжя).

Звичайно ж, **окреслені типи є умовними** («ідеальними»²³) і в реальному житті сполучають ознаки усіх типів, хоча й у різних пропорціях.

Загалом же, в усіх описаних вище ситуаціях, **модель «МАЯТНИК» є наближеною до моделі пасивної інтеграції «ГЕТТО»**, в рамках якої має місце відчуженість переселенців на тлі обриву старих соціальних зв'язків і, водночас, наявність у них споживацьких настроїв. Характерним тут є гіпертрофоване фокусування на проблемах, що стосуються найближчого оточення, «всезростаючі» потреби та роздратування від відсутності їх задоволення.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Люди наче живуть там, а получают допомогу тут» (м. Дніпро);

«Вынужденно перемещенные лица стараются «оставить себе двери», то есть, что они в ближайшее время переедут, хотя уже приходят к тому, что это не будет так скоро [...]. Для них это проблема, дискомфорт. Это не дает им возможности полноценно обустроиваться здесь на месте. [Вимушено переміщені особи намагаються «залишити собі двері», тобто що вони у найближчий час переїдуть, хоча вже усвідомлюють, що це не буде так швидко. (...) Для них це проблема, дискомфорт. Це не дозволяє їм влаштовуватися повноцінно тут на місці.]» (м.Краматорськ);

«Люди сами не интересуются своими какими-то проблемами. Вот они пассивно сидят и считают, что чиновник должен ему позвонить и оповестить, какая помощь зашла в район. Это неправильно. [Люди самі не цікавляться якимись своїми проблемами. Ось вони пасивно сидять і вважають, що чиновник зобов'язаний йому подзвонити і проінформувати, яка допомога зайшла у район. Це неправильно.]» (м. Дніпро);

²³ Васильева Е.Н. Типология «церковь-секта» Вебера-Трёльча и ее развитие в западном и отечественном религиоведении: автореф. дис. на соискание наук. степени канд. философ. наук : 09.00.13 «Философия и история религии, философская антропология, философия культуры». М., 2008. С. 14-15.

«Ті, що в мене на обліку, ті, що ходять щоденно. Я з ними щоденно спілкуюся. Вони їдуть туди, везуть пенсії. Я точно знаю, хто їде, везе пенсії двом, трьом чоловікам. Вони вертаються, вони мені все розповідають» (м. Київ).

Водночас, увиразнюється позитивна тенденція перетворення переселенських «гетто» на їх «діаспорні» осередки. Останнє відбувається через актуалізацію різного роду повсякденних практик.

Донецька обл., м. Авдіївка. Черга на реєстрацію в програму гуманітарної допомоги

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Сейчас уже все-таки есть такая тенденция, что если люди очень долго сомневались, остаются они здесь или нет, то в принципе, многие уже определились, что здесь остаются. И сейчас уже начинают заниматься какими-то своими привычными вещами. Вот, например, когда пришла война, всем как-то было так неловко поехать в отпуск. Ну, это было как-то странно. Тут война. А кто-то уехал в отпуск. Или, например, пойти в спортзал. Да? Ну, как надо ж помогать, страну спасать (...). Сейчас уже идет такая тенденция, что люди смело выставляют, вот даже по соцсетям, фотографии с курортов, что

люди идут в спортзал. Очень многие люди начинают все-таки заниматься тем, чем они занимались «там», или все-таки думают о том, чтобы этим заняться. [Зараз вже є все-таки така тенденція, що коли люди досить довго сумнівалися залишатися тут чи ні, то в принципі, багато вже визначилися, що залишаються. І вже зараз починають займатися якимись своїми звичними речами. Ось, наприклад, коли розпочалася війна, всім якось було так незручно поїхати на відпочинок. Ну, це було якось дивно. Тут війна. А хтось поїхав у відпустку. Чи, наприклад, піти у спортзал. Так?ну, треба ж допомагати державу рятувати. (...) Зараз вже є така тенденція, що люди сміло виставляють, ось навіть у соцмережах, світлини з курортів, що люди йдуть у спортзал. Дуже багато людей починають все-таки займатися тим, чим вони займалися «там», або ж міркують про те, щоб цим займатися.]» (м. Київ).

Що ж стосується моделі інтеграції з умовною назвою «ПОВЕРНЕННЯ», яка мала би демонструвати зорієнтованість індивіда, який ментально залишається в «минулому житті», на якомога швидше повернення в середовище виходу, то це може, серед іншого, виражатися і в бажанні не від'їжджати далеко від місць, з яких довелося вимушено переселитися.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Мама, конечно, упиралась до последнего, ну, платит за жилье, за однокомнатную квартиру, при зарплате, вы понимаете? Ну, для нее это оказалось нереально. Поэтому они уехали, но она все равно пытается вернуться сюда и ищет более доходную работу. И они планируют назад вернуться. [Матір, звісно, впиралась до останнього, ну, платити за житло, за однокімнатну квартиру, при зарплаті, ви розумієте? Ну, для неї це здавалося нездійсненним. Тому вони поїхали, та вона все рівно намагається повернутися сюди і шукає більш оплачувану роботу. І вони планують повернутися назад.]» (м.Київ);

«Если родители остались, то семья будет близко оставаться. [Якщо батькі залишились, то й сім'я буде близько залишатися.]» (м. Дніпро);

«Цивилизованная территория, где вот детям безопасно, но к родителям можно поехать. И в случае чего вот – вывезти или помочь, или

что-то такое. [Цивілізована територія, ось, де дітям безпечно, та й до батьків можна поїхати. У випадку чогось – і вивезти, або ж допомогти чи щось таке.]» (м.Дніпро).

Втім, зазвичай не йдеться про реальні наміри повернення, які тут бачаться вербальними і лише виражають почуття ностальгії. Це особливо стосується дітей вимушених переселенців. Останні, на відміну від дітей трудових мігрантів²⁴, зазвичай знаходяться з матір'ю, а то й обома батьками. Однак, понад це, будучи вирвані зі звичного оточення, важко переживають зміни в своєму житті, мріючи про повернення.

Донецька обл., с. Зайцеве. Втративши дім, люди шукають прихистку у своїх родичів або друзів. Інколи у них немає іншого вибору, ніж виїхати на окуповані території

²⁴ О. Іванкова-Стецюк, Г. Селещук, В. Сусак. Виклики та адаптаційні резерви полілокальних родин українських трудових мігрантів. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України; Комісія УГКЦ у справах мігрантів, 2011. 130 с.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Для дітей цінність дому. І дім для них, я думаю, що навіть дім, про який вони говорять, такий для них особливий і так вони хочуть повернутись, не завжди з матеріальних причин. Не тому, що він великий чи це було чотири кімнати, а тому, що, мабуть, там були спокійні їхні батьки, не думали, за що платити за кімнату, яку вони орендують, бо їм такі умови поставили» (м. Київ);

«Она говорила, что хотела вернуться. Но дети, наверное, не осознают, что там так же опасно. Вот они, наверное, думают, что вот они вернутся в то время, как вот было раньше. А не получается, как было раньше [Вона (дівчинка) говорила, що бажає повернутися. Проте, діти, певне, не усвідомлюють, що там так само небезпечно. Ось вони, певне, думають, що вони поведуться у той же час, як ось було раніше. А не выходит так, як було раніш.]» (м.Київ);

«Хочу сказать, во-первых, аргумент на счет остаться, или вернуться. Очень многие вернулись бы домой в случае, если бы было два года назад. Правовая территория, нормальное соцобеспечение, коммуникации, прочее. Старый Донецк. До всех этих событий [Найперше, хочу сказать аргумент про залишитися чи повернутися. Чимало повернулися б додому у випадку, якби це було два роки назад. Правочинна територія, нормальний соцзахист, комунікації тощо. Старий Донецьк. До всіх цих подій.]» (м.Дніпро);

«Всі діти, які ходять в наш центр, їх понад сто, і вісімдесят відсотків із них проговорює на арт-терапії про це (повернення – авт.), малює це, плаче. При будь-яких проблемах вони про це згадують[...]. Буває, що мама взагалі не хоче повертатися [...], тому що вже все усталено, все добре в них, влаштувалися, з роботою. А діти... Діти хочуть повернутися. Для дітей той дім інакший, вони згадують його по-іншому» (м.Київ).

Підсумовуючи, зазначимо, що виявлене розмаїття стратегій інтеграції ВПО є природним в ситуації «відсутності Проекту Майбутнього», коли людині доводиться, наче серфінгісту, «ловити хвилю»²⁵. На цьому шляху, закономірно, виникають труднощі та загрози – як для самих переселенців, так і для приймаючої їх те-

²⁵ Бевзенко Л. Передмова / Людина у складному світі. Суми, Університетська книга, 2017. С.7-16.

риторіальної громади. Остання в цих умовах зазвичай опиняється в ситуації вимушеного «дрейфу» від громади-рецепієнта до громади з високим ступенем гетерогенності (за різними показниками). Вимушеність такого «дрейфу» зумовлена об'єктивною потребою у налагодженні соціальних взаємодій для оптимізації соціальних відносин, через пошук механізмів додання існуючих соціальних розломів.

Аналітична записка 3:

На шляху до розбудови миру: зрозуміти інших

Питання, які виникають на шляху миротворення в українському суспільстві, постають з одного боку, такими, що є актуальними завжди у будь-якому середовищі за умов багатоманіття соціального світу, так і як цілком нові, які (на тлі незатухаючого збройного конфлікту на Сході України) виникають в територіальних громадах, приймаючих вимушених переселенців. Питань у визначеній перспективі постає безліч. Однак, зрештою, усіх їх можна звести до спільного знаменника – через поняття «свого», «чужого» та «іншого», для того, щоби спробувати виявити актуальні інтеграційні механізми миротворення в наші дні, коли зростає роль соціальних взаємодій для досягнення будь-яких цілей.

Групи населення, які виокремлюються на основі тих чи інших «сегментарних розрізень», що мають територіальну, культурну, релігійну, мовну, етнічну, ідеологічну тощо природу, є сегментами будь-якого суспільства. Ці суспільні сегменти так чи інакше завжди пов'язані з відповідними ідентифікаційними процесами через окреслення меж «своїх» та «інших» сегментів. **Ті сегменти, до яких люди відчують свою належність, визначаються ними як «свої»** (т.зв. «ми»-репрезентація).

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Как долго бы мы тут не притворялись, что все мы молодцы и все мы друзья, но по итогу в самые тяжелые моменты ты звонишь людям, которые выехали с зоны АТО. И это действительно так. Как бы два года ты себя не обманывал (...), они остаются самыми близкими. И тут уже и родственниками мы становимся, и тут уже крестными. Это своего рода какой-то клан. Сказать, что лично я на себе чувствую какую-то дискриминацию? Да, чувствую. [Якби ми тут не вдавали, що ми тут всі молодці і всі ми друзі, та в кінці у самі тяжкі моменти ти телефонувеш до людей, які виїхали із зони АТО. І це дійсно так. Якби ти себе не обманював ці два роки. (...), вони стають близькими. І тут уже стаємо родичами і стаємо хресними. Це свого роду якийсь-но клан. Сказати, чи особисто я відчую будь-яку дискримінацію? Так, відчую.]» (м. Київ);

«Багато переселенців, я помітила, вони не знайомі один з одним і коли, наприклад, ми запрошуємо на якийсь захід, а в мамі не виходить привести дитину, я кажу: так у вас є якісь знайомі, хто може привести дитину? І я у відповідь чую, що нема. Тобто, немає знайомих у переселенців, кому могли б довірити дитину і привести назад. Бо я знаю, що більше довіри у переселенців до переселенців. Вони розуміють один одного» (м.Краматорськ);

«И атошник, когда приезжает и видит своих же там соседей с улицы, которые сидят, распивают пиво, для них ничего не поменялось. Для него – мир перевернулся. Поэтому вот с людьми, которые прошли войну, мы ближе. Можем разговаривать, переселенцы, и лучше их понимать, чем с обычным человеком, с обычным там членом громады. Обычным. [И атошник, коли повертається і бачить, своїх же там сусідів, які попивають пиво, для них нічого не змінилося. Для нього – світ перевернувся. Тому із людьми, які пройшли війну, ми ближчі.можемо спілкуватися, переселенці, і краще їх розуміємо, ніж зі звичайної людини, із звичайним там членом громади. Звичайним.]» (м. Київ).

Ті ж сегменти, щодо яких немає настанов на спільну приналежність, визначаються як «інші», «не ми», «чужі»²⁶.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Є недовіра місцевих людей до приїжджих. Особливо зі Сходу. Недовіра через незнання, або те, що хтось вже є зранений і [відчуває] свій біль за втрату, не знаючи на кого скерувати, перекладає на ту чужу людину. Найбазовіший, банальний, стереотипний приклад, коли кажуть у Львові, що наші діти вмирають найкращі на Сході, а вони тут приїжджають жити в наших квартирах» (м. Запоріжжя);

«Як вони почали сюди приїжджати, зразу було таке: о, понаїхали, о, зараз знову зростають ціни на квартири, все. Пішло якесь відторгнення їх (...). Вони закрилися, тому вони якби бояться відкритися. Вони бояться йти навіть на ті самі психологічні тренінги, бо там треба відкриватися. Люди закрилися. І от саме треба подумати, як правильно то зробити, щоби відкрити» (м. Краматорськ).

²⁶ Ручка А. «Свої» та «чужі» в багатоскладовому суспільстві // Соціокультурні ідентичності та практики; за ред. А. Ручки. К., Інститут соціології НАН України, 2002. С. 142-155.

В умовах ослаблення просторової інтеграції, як це має місце в територіальних громадах-рецепієнтах ВПО, а також прозорості національних, культурних та соціальних кордонів, індивід опиняється відкритим до різноманітних впливів. Саме **акцент на відмінностях сприйняття реальності орієнтує настанови людей за вектором розвитку конфліктів**²⁷.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

« Конфлікти весь час. Тому що, коли дитинка перший рік ось тут була, вона казала: «Бабушка, как мне нравится украинский... бабушка, пошли на праздник... бабушка, купи мне вышиванку, бабушка тільки мамі не говори [Бабусю, як мені подобається українська... Бабусю, пішли на свято... Бабусю, купи мені вишиванку... Бабусю, тільки мамі не кажи.]». Тепер вона прямо каже: «Бабушка, видишь, фашистский флаг висит? [Бабусю, Дивись, фашиський стяг висить?])» Я точно знаю про школи, ліцеї в Шевченківському районі, що там процвітає абсолютний сепаратизм. Це просто отак от багато вже людей з Донбасу приїхавших, вони дуже ненавидять Україну. І це йде і від учителів, і від учнів. Прямо в класах вільно про це говорять» (м. Київ);

«Нас Ирпень очень хорошо встретил. Люди приносили одежду. Первое время (...) люди как бы окружили заботой семьи. Предоставлялось жилье. Причем писалось: «возьму переселенцев на месяц, на два – оговаривался срок». Все надеялись, что не затянется конфликт (...). Потом [все изменилось]. Пошли вот эти вот правительственные всякие меседжи о том, что вот сколько на переселенцев потрачено, такие-то деньги там вложены, вот там столько-то миллиардов Япония выделила (...). Информационная атака. [Нас Ірпінь дуже гарно зустрів. Люди приносили одяг. Перший час (...) люди якби оточили нас турботою сім'ї. Надавалося житло. До того ж писалося: «Візьму переселенців на місяць, два – обумовлювати термін». Всі сподівалися, що конфлікт не затягнеться. Потім [все змінилося]. Пішли ось ті ось різні меседжі від влади про те, що ось стільки витрачено на переселенців, якісь-там кошти вкладені, ось там стільки мільярдів виділила Японія (...). Інформаційна атака.]» (м. Київ);

«Сами там начали все, а теперь – сами расхлебывайте. Расхлебывать не стали, приехали сюда? Мы вас тут еще должны кормить, поить, обу-

²⁷ Сорока Ю. Видеть, мыслить различать: социокультурная теория восприятия: монография. Х., ХНУ имени В.Н.Каразина, 2010. С.9.

вать и одевать? Это есть, я не однократно это слышала от местного населения [Самі там все почали, а тепер – самі і роззрібайте. Роззрібайти не стали – приїхали сюди? Ми вас тут до того ж повинні годувати, поїти, взувати і одягати? Це є, я не одноразово таке чула від місцевого населення.]» (м. Запоріжжя).

Чи є можливість «чужим» зрозуміти одне одного? І що може примирювати та об'єднувати людей з різними досвідами, а нерідко – різними цінностями в рамках єдиної громади заради досягнення в ній *миру і злагоди*?

Насамперед, зауважимо, що всі зміни, які відбуваються в територіальних громадах, в яких живуть вимушені переселенці, відбуваються в інтенсивному режимі. Зокрема, спостерігається **тенденція до переходу від формату погашення локальних конфліктів до системної організації просторів миротворення**.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Мы работаем, мне кажется, гасим очаги в пожарном режиме. Но это тоже надо, потому что очаги нужно гасить [Ми працюємо, видається мені, гасимо вогнища у пожежному режимі. Але й це також потрібно, бо вогнища слід гасити.]]» (м. Краматорськ);

«Мы должны свою роль в обществе осознавать как-то. Как ото хата мазанка валится, а мы отак от ручки поставили, глиной замазали, латочку поставили, пошли дальше. Латочку поставили. Пошли дальше. Латочку поставили – вот в чем наша роль. [Ми зобов'язані усвідомити свою роль у суспільстві якось. Як-ото хата мазанка завалюється, а ми ось так ручки поставили, глиною замазали, латки поставили, пішло далі. Латочку поставити – ось у чому наша роль.]]» (м. Краматорськ);

«Нужно создавать проекты, где будут участвовать и переселенцы, и местные жители [Необхідно створювати проекти, де будуть брати участь і переселенці, і місцеві.]]» (м. Краматорськ).

Дана тенденція увиразнюється по мірі **усвідомлення людьми невідворотності процесів, які відбулися**.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Знаете, мне кажется, что, во-первых, должно пройти какое-то время, для того, чтобы люди осознали, что это их новый дом и что они должны устраиваться здесь. Мы только можем им в этом помочь. [Знаете, мені видається, що, по-перше, повинно пройти трохи часу, аби люди усвідомили, що це їх новий дім і що вони облаштовуватися тут. Ми лише можемо їм у цьому допомогти.]» (м.Краматорськ).

На цьому шляху виокремлюються чинники, які потенційно можуть зміцнити зв'язки всередині соціальної системи, всупереч наявності тих чи інших ліній розлому між людьми, а відтак – конструювати простори, які в практиках миротворення називають «спільнотами миру»²⁸. Інакше кажучи, йдеться про т.зв. **зближуючі чинники**, які мають креативний потенціал у розширенні просторів миротворення. Це *системи та інститути*, які продовжують з'єднувати людей, незважаючи на існуючі лінії розломів між ними; *відносини та дії*, які виникають між людьми, які дотримуються загальнолюдських цінностей, таких, як любов і милосердя, навіть тоді, коли ці люди знаходяться по різні сторони лінії розлому; загальні цінності та інтереси, такі, як віра, здоров'я дітей, прагнення до Миру тощо; спільні переживання, які зближують людей, що мають спільний досвід; значимі події і символи, такі як мистецтво, державні свята, спортивні заходи тощо²⁹.

На даний момент дія означених чинників в сучасних українських територіальних громадах, які внаслідок збройного конфлікту на українському Сході постали як приймаючі щодо внутрішньо переміщених осіб, виявляється по-різному. У **конструюванні нових просторів миру на даний момент бачиться два найвпливовіші зближуючі чинники**.

²⁸ Мир Дому твоему. Учебно-методическое пособие. Каритас. Санкт-Петербург, Изд-во «Апостольский город», 2005. С. 257.

²⁹ Мир дому твоему. С.179

м. Харків. Інтеграційний захід «Сімейний фестиваль», який проводився під егідою Карітасу у 2017 р.

По-перше, це *спільні переживання*, наприклад, в результаті участі в діалогових групах, майстер-класах чи групах з обміну досвідом. По-друге, це *значимі події (акції, зустрічі) і цінності*. Вагомішим бачиться перший із них, дія якого активізує дію другого, що є цілком закономірним з огляду на те, що **будь-який конфлікт дається до перетворення через проходження «чужими» певного «ритуалу», який перетворює їх на «своїх»³⁰**. Такі «ритуали» (або ж «акти примирення») **можуть відбуватися в рамках різного роду цільових діалогових груп**, де люди обмінюються досвідом. Зокрема, під час неформального спілкування, в ході якого змінюються негативні настанови щодо переселенців як до «нахлібників», яких громада має утримувати за рахунок власних ресурсів.

³⁰ Тэрнер В. Символ и ритуал [электронный ресурс]. – Режим чтения: http://royal-lib.com/read/turner_viktor/simvol_i_ritual.html#0

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Они делятся между собой опытом. [Слышат] проблему другого человека (...) и решение ее. Либо помогают решить эту проблему [Вони діляться досвідом між собою. [Чують] проблему іншої людини та її рішення. Або ж допомагають вирішити цю проблему.]» (м.Краматорськ);

«Есть такое выражение, начинать с низкого старта. Если человек приехал сюда и у него ничего нет, в том числе и жилья, квартиры нету, то он включает свои дополнительные способности какие-то. Конечно, перспективы есть. Ну, тоже ж для этого нужно иметь, во-первых, внутренние таланты, чтобы у человека были. Не каждый способен начать свое дело. Я лично таких людей знаю, которые приехали сюда в Краматорск, и начали свое дело. Вот они из Горловки приехали, начали свое дело, хорошо зарабатывают. Уже купили квартиру. Я думаю, что есть потенциал такой, есть и возможности [Існує такий вислів, початок із низького старту. Якщо людина приїхала сюди, і в неї нічого нема, тобто житла, квартири нема – то вона вмикає якісь додаткові здібності. Звісно, перспективи є. ну, теж для того необхідно мати, по-перше, внутрішні таланти, щоб у людини були. Не кожен здатний розпочати власну справу. Я особисто таких людей знаю, які приїхали сюди в Краматорськ, і почали власну справу. Ось вони приїхали із Горлівки, почали свою справу, добре заробляють. Вже купили помешкання. Я вважаю, що є потенціал такий, є і можливості.]» (м.Краматорськ).

Ефективними у сенсі єднання є акції, які емоційно зближують людей, спеціально організовані (державними структурами, громадськими організаціями, Церквою тощо), навіть якщо вони й не мають основною ціллю розбудову просторів миру.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Мы проводим очень много мастер-классов. И здесь у нас на мастер-классах могут присутствовать и присутствуют, к примеру, дети с инвалидностью, плюс дети, которые являются, значит, переселенцами. И здесь же могут присутствовать и родители [Ми проводимо дуже багато майстер-класів. І тут у нас на майстер-класів можуть брати участь і беруть, до прикладу, діти із інвалідністю, плюс діти, які є, отже, переселенцями. І тут можуть бути присутніми і батьки.]» (м.Краматорськ);

«Конкурс красоты был (...). И только когда они уже начали свои речи говорить, я слышу: «Горловка, переселенка», «Авдеевка, переселенка», «Светлодарск»... Я такая, Боже, из двенадцати девочек получается три переселенки (...). Первое место получает девочка (...), переселенка с Авдеевки (...). А потом когда еще пришли родители, честно, у меня мурашки бегали, ну, наверное, сверху донизу. Чтобы приехать на конкурс к своей девочке, надо 12 часов добираться. Папа стоял и плакал [Був конкурс краси (...). І тільки коли вони вже почали говорити свої промови, я почала: «Горлівка, переселенка», «Авдіївка, переселенка», «Світлодарськ»... Я така, Боже, із дванадцяти дівчаток виявляється три переселенки (...). Перше місце здобула дівчинка (...) переселенка з Авдіївки (...). А згодом прийшли батьки, чесно, по мені мурашки бігали, ну, напевне, зверху вниз. Щоб приїхати на конкурс до своєї дівчинки, слід було 12 годин їхати. Батько стояв і плакав.]]» (м. Краматорськ).

м. Кам'янське. Місцевий Карітас ініціює конструювання просторів, дружніх до дітей

Спільні переживання подій **актуалізують** розвиток соціальних відносин та **активізують** соціально значимі ініціативи, в т.ч. локаль-

ні бізнес-ініціативи. Враховуючи, що усе вище сказане відбуваються під егідою та / або за підтримки громадських організацій та (частково) державних (молодіжних) організацій, **актуалізується інституційний чинник** через згуртування громади, понад те, що він апіорі в очах її нових і старих членів все ще бачиться «слабкою ланкою».

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«У нас работают взрослые психологи, у нас работают детские психологи. Мы проводим индивидуальные консультирования, групповые занятия разной направленности, начиная от арт-терапии и заканчивая психокоррекцией [У нас працюють дорослі психологи, у нас працюють дитячі психологи. Ми проводимо індивідуальні консультивання, групові заняття різного спрямування, починаючи від арт-терапії і завершуючи психокорекцією.]» (м. Краматорськ);

«Мы можем просто человеку не мешать. Не преграды какие-то вот, оформить свое дело, чтоб там не было коррупции, чтобы они на законных основаниях все это оформляли, а не переплачивали [Ми можемо просто людині не заважати. Не створювати перепон ось, оформити власну справу, щоб там не було корупції, щоб вони на законних підставах все це оформляли, а не переплачували.]» (м. Краматорськ);

«От я, например, знаю фермеров, які хочуть (...) переробляти молоко і реалізовувати. В принципі, на це треба якісь проекти, якісь гранти. Зараз починається проект «Агро». Це тобто даються гроші на розвиток, тобто, хтось хоче відкрити свою пасіку. І потім це продавати. Молодець, розписав, на тобі гроші» (м. Краматорськ).

Які на цьому шляху можуть постати **виклики**? Їх є ціла низка, і вони можуть поставати на усіх трьох рівнях (*макро-, мезо- і мікро*).

Так, на макрорівні спостерігається **відсутність довіри до державних інституцій** у вирішенні соціальних проблем і водночас перебільшення значимості цього впливу.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«У нас нет базиса. Вы понимаете? Давайте себе вообразим такую ситуацию. Построили завод. Дадим людям, ну, две тысячи, двум тысячам, трем тысячам, пяти тысячам людей дадим работу, дадим зарплату. Поверьте,

отвалится огромное количество проблем. И психологических, и каких еще? Психологических. И преступность уменьшится, и искусство на другой уровень перейдет [У нас нема підґрунтя. Ви розумієте? Давайте, собі уявимо таку ситуацію. Збудували завод. Дома людям, ну, две тысячи, двум тысячам, трём тысячам, п'ятьом тысячам дамо роботу, дамо зарплату. Повірте, зникне величезна кількість клопотів. І психологічних, і ще яких? Психологічних. І злочинність зменшиться, і мистецтво на інший рівень перейде.]» (м. Краматорськ)

На мезорівні мають місце серйозні **труднощі у комунікаціях з соціальним оточенням** та інтеграцією в рамках приймаючої територіальної громади.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Переселенцы считают себя, как будто их отчуждают, не хотят принять. Но местные люди тоже видят какую-то дискриминацию, несправедливость. Много общественных организаций – и все для переселенцев. Там пайки, там помощь, там какие-то мероприятия. Местные жители может в лучшей ситуации находятся, но у них те же многие проблемы. Отсутствие работы, психологические, те же страхи. Граница рядом, не сегодня-завтра может тоже придется срываться. И пойдешь в организацию, бесплатно только переселенцев берут. Местных не берут [Переселенці вважають, що їх наче б то стороняться, не хочуть прийняти. Та й місцеві також бачать певну дискримінацію, несправедливість. Багато громадських організацій – і все для переселенців. Там пайки, там допомога, там якісь заходи. Місцеві жителі можливо і в кращій ситуації, проте у них ті ж численні проблеми. Відсутність роботи, психологічні, ті ж страхи. Межа поруч, не сьогодні-завтра доведеться зриватися. І прийдеш в організацію, безкоштовно тільки переселенців беруть. Місцевих не беруть.]» (м. Краматорськ);

«Мы не принимаем ни себя, ни других (...). Либо мы уничтожим, либо мы выслем, либо мы запретим сейчас русский язык, сейчас все запрещаем. Не нравится? Ну, не важно, что они думают. Пусть они едут туда, где им комфортно. Пусть они едут (...). То есть нет восприятия чего-то другого. То есть если здесь все живут зайцы и вдруг поселилась белочка, да? Мы сейчас белочке поменяем уши, обрежем хвост, чтобы она была похожа на зайца. И перекрасим в белый цвет [Ми не приймаємо ні себе, ні інших (...). Або ми знищимо, або ми виселемо, або ми заборонемо російську мову, зараз все забороняємо. Не подобається? Ну, не важливо, що вони думають.

Нехай їдуть туди, де комфортно. Нехай собі їдуть (...). Тобто нема сприйняття чогось відмінного. Тобто, якщо тут живуть усі зайці і раптом поселилася білочка, ось? Ми зараз змінимо білочці вушка, обріжемо хвоста, щоб вона стала схожа на зайця. І перефарбуємо на біло.]]» (м. Київ).

На мікрорівні мають місце особисті страхи та інші психологічні проблеми, посилені статусом переселенця, зокрема, традиційне для людини в потребі небажання і страх визнати себе такою, що потребує допомоги, зокрема, психокорекції.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Да, [для них] пойти к психологу, это все равно, что признать себя больным человеком [Так, [для них] піти до психолога, теж саме, що визнати себе хворим.]]» (м. Краматорськ);

«Менталитет нашего общества такой, что чтобы к психологу пойти, нужно сделать какой-то [Менталітет нашого суспільства такий, аби піти до психолога, треба зробити якимсь-то.]]» (м. Краматорськ);

«Конечно, к психологу ходят, но многие боятся (...). Тяжело человека уговорить [Звісно, до психолога приходять, проте багато бояться (...). Важко людину вмовити.]]» (м. Краматорськ).

м. Дрогобич. Арт-терапевтичні заняття під керівництвом працівників Карітасу знижують рівень конфліктності на мікрорівні

Разом з тим, позаяк в сучасних територіальних громадах місце рефлексія «своїх» та «інших», це зазвичай дозволяє людям шукати **актуальні шляхи розбудови миру.**

По-перше, це *переформулювання проблеми через позитивні конотації*. Інакше кажучи, коли задається питання стосовно того, чи всі «чужі» є «чужими» насправді, з'являються і прийнятні способи взаємодії для примирення та інтеграції, а відтак – розширення просторів миротворення.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Разрозненности особой – такой я не вижу. Есть просто, ну, совершенно разные желания и это нормально. Мы можем принять либо можем отрицать. Когда мы отрицаем это, возникают такие вот конфликты [Розрізненість особи – того я не бачив. Просто існують, ну, різні бажання і це нормально. Ми можемо прийняти або можемо заперечити. Коли ж ми заперечуємо, то виникають ось такі конфлікти.]» (м. Краматорськ).

По-друге, це мотивація до активної діяльності через знайомство з т.зв. історіями успіху.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Ездили на экскурсию. Завод Донмет. Сергиенко, который создал этот завод сам, вот он показывал, что такое, когда я хозяин. Вот я вам хочу сказать, это было очень поучительно (...). Вышли, конечно, некоторые в шоке. Потому что достаточно для них это было жестко, я считаю. Но, тем не менее, он рассказал те истины, на которых вообще все это строится [Їздили на екскурсію. Завод Донмет. Сергієнко, який створив завод сам, ось він показав, що таке, коли він господар. Ось я вам хочу сказати – це було дуже повчально (...). Вийшли, звісно, деякі у шоці. Бо для них це було доволі жорстко, я вважаю. Проте, тим не менш, від розповів ті істини, на яких взагалі все будується.]» (м. Краматорськ).

По-третє, це орієнтація на підростаюче покоління, «делегування повноважень» молодим людям з конструювання нових соціальних просторів миру.

Типові свідчення учасників фокус-груп:

«Просто на другое поколение мы должны больше направлять свою деятельность. [Просто на інше покоління ми повинні більше спрямовувати свою діяльність.]» (м. Краматорськ);

«Есть работа с детьми, и есть работа со взрослыми. И в школе дается одна информация для ребенка, положительная. А в семье он приходит и слышит отрицательную информацию по поводу того, как относятся местные жители Киева к переселенцам. То есть это уже идет столкновение. Но это разные поколения. И наверное должна быть работа с детьми. С детьми – отдельно. [Є робота з дітьми, і є робота з

дорослими. І в школі дається одна інформація для дитини, позитивна. А в сім'ї він приходиться і чує негативну інформацію з приводу ставлення місцевих жителів Києва до переселенців. Тобто вже йде зіткнення. Але це різні покоління. Напевне має бути робота із дітьми. З дітьми – окремо.]» (м. Київ);

«Иснутъ же структуры, які проводять такі заходи, куди приходять діти із батьками. Тобто я стверджую, що це працює. І батьки задля дітей готові на багато-що. [Есть уже структуры, которые проводят такие мероприятия, где приходят дети с родителями. То есть я подтверждаю, что это работает. И родители ради своих детей готовы идти на многое]» (м. Краматорськ).

Актуальним залишається **конструювання спільних просторів соціальних взаємодій через посилення «відчуття ліктя»³¹**. Такі відчуття зазвичай є результатом входження індивіда до спільнот мезорівня (громада, сусідство, громадська організація тощо), через які він з'єднується з «великим суспільством», як стійкого об'єднання людей, пов'язаних спільними традиціями, історією та мораллю. Суспільство у цьому контексті постає як «громада громад», яка надає допомогу тим своїм членам, які вичерпали інші можливості самодопомоги, при цьому, однак, не знімаючи з них відповідальності за власні справи і вирішення власних проблем³².

Позаяк регулюючи дію тут може виявляти «емоційний зміст солідарності», який виражається в мотиваційних прив'язаностях індивідів до своїх ролей, до колективів і колег³³, **важлива роль у конструюванні просторів миру належить активізації практик розвитку соціального партнерства.**

Типові свідчення учасників фокус-груп:

*«Нам помогает очень социальное партнерство. Вот эта вот за-
порука, я считаю, всего. Смотрите, кто у нас, значит, социальный*

³¹ Etzioni A. The Spirit of Community. L.: Fontana Press, 1995. P. 124.

³² Климанська Л. Д. Громада, як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Метод. посіб./ Л. Д.Климанська, Г. З.Герасим . Львів, Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. С.10-13.

³³ Парсонс Т. Система современных обществ . М., Аспект Пресс, 1998. С. 245.

партнер? Раз я уже нахожусь здесь, это Благотворительный фонд Каритас (...). Если нам надо какую-то вот помощь, они нам оказывают. Не просто так, я пришла, говорю: мне надо. То есть я все это описываю, рассказываю. Если это входит в их интересы, они нам помогают [Нам дуже допомагає соціальне партнерство. Ось ця запорука, я вважаю, у всьому. Гляньмо, хто у нас соціальний партнер? Раз я знаходжуся тут, то це Благодійний фонд «Карітас» (...). Якщо ми потребуємо певної допомоги, вони нам надають. Не просто так, я прийшла, кажу: мені треба. Тобто я все це описую, розповідаю. Якщо це входить у їх компетенцію, вони нам допомагають.]» (м. Краматорськ).

Відтак, постає **виразна перспектива конструювання соціальних просторів, які в практиках миробудування називають «спільнотами миру»³⁴** і входження в які може стати дієвим засобом реабілітації в складних життєвих ситуаціях.

м. Мар'їнка навесні 2017 р. Напис на стіні житлового будинку

³⁴ Мир Дому твоему. С. 257.

Таким чином, в регіональних територіальних громадах на сучасному етапі створюються передумови до руйнування бар'єрів між «своїми» та «чужими» та до порозуміння між людьми в процесі спільної діяльності та постійного Діалогу. Розвиток соціального партнерства бачиться наразі домінантним чинником розширення просторів миротворення в Україні.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Багатоманіття смислів розбудови *миру* в часі триваючого збройного конфлікту актуалізує потребу у пошуку концепції миротворчої діяльності в територіальних громадах України, до яких починаючи з весни 2014 р. влилися нові люди – вимушені переселенці. На цьому шляху постає низка викликів.

По-перше, це відсутність системного досвіду реалізації практик розбудови Миру в територіальних громадах України.

По-друге, це винесення на узбіччя аналітичного та наукового дискурсу процесів осмислення перспектив інтеграції та миротворення в територіальних громадах України, зокрема, відсутність постійно діючих експертних груп, які б системно аналізували питання розбудови Миру.

По-третє, це слабкі зв'язки між партнерськими структурами (державними, громадськими та релігійними) організаціями, зорієнтованими на посилення інтеграції внутрішньо переміщених осіб та приймаючого середовища.

По-четверте, це ригідність українського законодавства, в якому не передбачено ефективних механізмів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, відсутність лобістських практик у цьому контексті.

По-п'яте, це низький рівень залученості громадськості у процеси конструювання просторів миротворення у територіальних громадах України.

Ці та інші виклики стоять і перед Карітасом, організацією, яка реалізовує проекти з допомоги переселенцям, надаючи їм гуманітарну допомогу, сприяючи їх інтеграції з приймаючим середовищем та реалізуючи проекти з миротворення та розбудови *миру* в територіальних громадах України через активізацію діяльності різного роду діалогових груп, організацію і проведення акцій, зо-

рієнтованих на зближення конфронтаційних соціальних груп та інтеграцію вимушених переселенців в приймаючому середовищі.

Перший виклик полягає у тому, що вироблення концепції розбудови Миру відбувається в умовах жорсткого часового ліміту і постійної змінюваності різного роду подій та ситуацій.

Другий виклик – це необхідність паралельно реалізовувати різнопланові завдання, сполучаючи миротворчу діяльність з діяльністю за іншими важливими напрямками соціального служіння. Йдеться про такі напрями, як подолання гуманітарної кризи; здійснення соціально-психологічного супроводу усім людям в потребі, незалежно від їх статусу, зокрема, статусу внутрішньо переміщеної особи; організація інтеграційних заходів в громадах, які прийняли вимушених переселенців; підтримка розвитку соціальних ініціатив, здійснення соціального супроводу постраждалих від збройного конфлікту тощо.

Третій виклик, полягає у об'єктивних труднощах в оцінюванні результативності складних багатoproфільних проєктів, націлених на миротворення та розбудову Миру в територіальних громадах України, які виникають завжди, коли доводиться мати справу з аналізом нових явищ, і які неможливо здолати без ретельного підбору інструментарію евалюації. Особливо «слабкою ланкою» тут бачиться соціальне прогнозування, яке у змінюваних умовах є складним для реалізації, але водночас необхідним для ефективної практичної роботи.

Усвідомлення існуючих викликів і належне на них реагування дасть змогу оптимізувати діяльність Карітасу в Україні, включаючи усі його регіональні осередки та належно реалізовувати складні багатofункціональні проєкти з миротворення та розбудови *миру*, які є, по-перше, багатоцільовими; по-друге, орієнтованими на різні групи бенефіціаріїв; по-третє, такими, в яких використовується багато різноманітних методів надання соціальних послуг.

Таким чином, вимушена багатовекторність діяльності Карітасу в наші дні, рівно ж як й інших благодійних організацій (які ще зо-

всім донедавна здійснювали свою діяльність лише через служіння людей визначеному колу людей в потребі) змушує до пошуку шляхів інтенсифікації, оптимізації та внутрішнього контролю за адекватним використанням власних соціальних ресурсів. Відповідаючи на соціальний запит щодо активізації процесів розбудови *миру* в сучасних територіальних громадах України Карітас розвиває ті свої активності, які можна умовно означити, як синтетичні. Йдеться про практики організації соціального служіння, які передбачають реалізацію поставлених цілей через виконання низки завдань, на перший погляд, різнопланових, але при цьому таких, що слугують загальній цілі того чи іншого соціального проекту, зокрема, з розширення просторів миротворення та розбудови *миру* в територіальних громадах України.

ДОЛАЮЧИ РОЗЛОМИ – 2: РОЗШИРЕННЯ ПРОСТОРІВ МИРОТВОРЕННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

(АНАЛІТИЧНІ ЗАПИСКИ НА ПОЛЯХ)

Керівництво проектом – Григорій Селешук
Консультування – Моніка Розенбаум
Літературне редагування та коректура – Надія Селешук
Дизайн та верстка – Анна Кондрасюк та Михайло Марко

Здано до набору 17.11.2017. Підписано до друку 23.11.2016.
Тираж 400 шт. Формат 60х84/16. Папір офс. Гарнітура Warnock Pro.
Офс. друк. Ум. друк аркушів 3,65. Обл. вид. аркушів 2,4.

Надруковано в друкарні ТОВ «Видавничий дім «Укрпол»»
Адрес друкарні: Львівська обл., м. Стрий, вул. Новаківського, 7,
тел. (03245) 4-13-54
